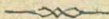

Slovenske
VEČERNICE

za

poduk in kratek čas.

Na svitlo daje :

družba sv. Mohora.

~~~~~  
**Deveti zvezek.**  
~~~~~


Slovenske Večernice

za

poduk in kratek čas.

Na svitlo daje
družba sv. Mohora.

Deveti zvezek.

Z dovoljenjem vis. čast. Kerskega knezoškofijstva.

V CELOVCU 1864.

Tisk Jan. in Frid. Leona.

II 26085 d f

IN = 030003308

1.

Oče in sin.

(Češki spisal kanouik V. Štule.)

I.

Na zelenih bregovih ob reki Tigru je vse polno ljudi. Prijetni vetrič, ki veje z armenskih gôr, pa krasni spomladni večer sta Ktesifončane *) izvabila iz hiš pod milo nebó na prijazne okope ob reki. Solnce se pomika za goré. Že leskečejo poslednji žarki na pozlačenih jabelkih zvonikov in se obrazijo v valovih. Slavno mesto in vsa krajina se smeje v njih veličastnem svitu. Že so nehali delati meščani. Matere se hladijo v prijetnem večernem hladu; otroci pa veseli, da je že večer, vodo zajemajo v mehove in hité ž njimi domú.

Pa zginili so solnčni žarki; zato je mrak objel nebó. Ktesifončani se vračajo v svoje prebivališča. Vedril se je tudi mož, kateri je precej dolgo časa počival pod košatim drevesom za mestom. Ta mož je bil star kacih petdeset let. Njegov blede obraz je kazal nepokoj in bolešt. Oblečen je bil revno. Na sivem kaftanu **), na zakerpanem turbanu se mu je vidilo, da je reven, pa tudi na bosih nogah. Skozi zapadne vrata je šel v mesto, in jo zavil v najkrasnejšo ulico na desnej. Kdor ga je vidil, kako se je oziral, kako skerbno stopal naprej, vsak je precej

*) Prebivavci mesta Ktesifona ob reki Tigru v Aziji.

***) Oblačilo vzhodnih ljudstev.

lahko uganil, da je tujec. Na zadnje obstoji pred krasno palačo in sam sebi dé: „To menda je vendar Gulistan... ta dom — ta stolpič — ta drevesa... Oh, koliko let je že, kar me ni bilo več tukaj! kako čudno, skor se ne morem več spomniti!“ Oprè se pred domom na klopico med drevjem, tako da ga nihče ne vidi. Nastala je noč. Na nebu so se množile neštevilne zvezde, luči so ugasnile po hišah, po mestu je utihnil šunder, kajti ljudje so polegali spat. Nadir — tako je bilo ime tujcu — ni pomislil na to, kako daleč je prišel, pa da mu je treba počitka. Misli so se mu pogrezale v pretekle čase; serce se mu je kerčilo, in nesterpljivo je pogledoval zdaj na to, zdaj na uno stran, kakor da bi bil koga gledal ali pa čakal. Ura za uro je minila, — pa nikogar še ni bilo. „Oh, zdaj gotovo da ga ne bode“, tako zdihne Nadir, „ne najdem, ne vidim, ne objamem več svojega sinu, — nadjal sem se, pa nič ne bode!“ In spet se je v čudne misli zamaknil.

Pa ni bil dolgo tako zamišljen. Na enkrat so se odperle vrata. Nadir se ozre in zagleda sužnika, ki je kar stekel mimo njega. Vrata so nekoliko odperte ostale, in tujec je začul žalostne glasove v bogati palači. Gledal je, premišljeval, kaj da je to; ali drugi sužnik je prihitel iz palače in tekal za unim. Vrata so zdaj ostale na stežaj odperte. Nadir je vstal, približal se domu in pogledal noter. Svetilnice so razsvetljevale dolg prostor k stopnicam. Obok je slonel na mramorjevih podbojih, in v veži so pričevale zlate lepотиje, da v tem domu ne biva revščina.

Ko je Nadir gledal to krasoto, stopila je skozi vrata stara ženska, in skerbno pogledala proti strani, na katero sta hitela sužnika. „Oh, kaka britkost!“ vzdihnila je starka. „Ubogo dete bode moralo umreti. Ni ga nikogar, da bi mu otel življenje.“

„Kaj vam pa je, mamka?“ vpraša Nadir. „Kaj vas boli, kaj to žalovanje v domu?“

„Oh!“ odgovori starka, „za smert je zbolel moj rejenee, Esfendiarjev sin. Zvečer je bil še zdrav in vesel, na enkrat pa je prišlo ga, ali živa duša ne vé, kaj mu je, smert ga pa že cuka za življenje. Sužnika sta tekla po maga *) Ormazana, da bi hudega duha izgnal iz njega. Ali Ormazana le ni, moj sinek, ta ubogi mladenček, bode moral pa umreti!“

Komej je povedala starka — britkost ni dala jej, da bi se bila delj mudila, kolikor je morala, — berž je tekla po tisti strani za sužnikoma. Nadir je stal pred vrati in premišljeval, kaj bi. Ali da bi človek premišljeval, za to ni časa takrat, kedar je treba djanja. Še hušše žalovanje se je začelo v domu. Nadir je zaslišal to, in kakor da je kdo poklical ga, kar šel je gori, od koder je slišal jok in stok. Pa res, zvedel je, da se smert bori z življenjem; namenil se je torej zoper njo. Ker je med Arabi v puštinji živel nekolikv let, naučil se je lekarstva od njih; večkrat je bil prav srečen: jako vspešno je zdravil. To ga je gnalo v palačo. Kar šel je gori — brezi kacega zaderžka in v nekoliko trenutkih je prišel v lepo dvorano. Pred sobami so visele svilnate zavese na desni in na levi na pozlačenih bideleih. Na desni za zavéso je slišal bolestne, težke vzdihé. Odgernil je zavéso in stopil v sobo, vso nakinčeno z raznimi dragotinami. Stene so bile iz najčistejšega alabastra, okrašene z zlatom; pohišje — cedrovo, bogato vdelano; zavese — obrobijene s zlatimi réсами; kamor je pogledal, posod se je lesketalo vse, tako je bilo nenavadno dično in krasno. Nadir se je zavzel, ko je na enkrat zagledal take zaklade, tako bogastvo: vidil je, bogastvo in zakladje — da ti ne varujejo pred

*) Mag = duhoven Zoroastrove krive vere.

žalostjo, pred bolečinami. Na mehki postelji je bolen ječal in zvijsal se mladenič, star kacih petnajst let. Jok in vzdihljeji so bile njegove besede, ž njimi je odgovarjal pobitim, žalostnim starišem. Tik postelji je stala ponev na treh nogah — srebernih; v njej je gorel ogenj, nek sužnik je prikladal derva. Ko stopi Nadir v sobo, ustrašijo se nenadnega gosta razterganega. Ali Nadir jih berž pomiri.

„Zaslišal sem tvoje žalovanje“, djal je očetu, „tudi slišim tvojega sina, kako ječi. Moja vera mi zapoveduje tolažiti žalostne ljudi, hladiti jim žalostne serca povsodi, kjer morem. Tudi jaz nekoliko znam lekariti.“

„O, dobro došel, mili mož!“ vsklikne Esfendiar, prime gosta za roko pa ga k postelji pelje. Pogledaj, kako terpi moj edinček. Če moreš, ozdravi ga, obvaruj, otmi nam ga smerti.“

Bistro je Nadir pogledal bolnika; precej je spoznal, kaj mu je. Razjasnilo se mu je obličje, in zasmejalo serce, vsplamenela nada, da otme življenje edinčeku.

„Nesite stran to ponev z ognjem!“ velel je Nadir sužnikom.

„Človek, vidim, ti si kristjan, kaj ne da?“ djal je oče serčen. „Ali si porok za to mi, če dam odnesti obraz svojega boga Mitre, da mi potlej zli duhovi zato ne bodo še hujše mučili sinu?“

„Nič se ne boj!“ odgovori Nadir, razvije turbau in potegne iz njega zlato posodico s predali, v katerih je imel razen prah. Vzel je tega prahu toliko, kolikor se mu je treba zdelo, stresel se v čašo frišne vode, potlej pa dal bolniku, da je izpil. Nekoliko minut samo, pa mu je precej odleglo. Nehal je vzdihovati mladi bolnik, bolečine so odnehale, obličje se mu je razjasnilo, in sladko spanje ga je objelo. Roditelja sta bila tako vesela, da nista vedela kaj. „Mili gost,

sam tvoj Bog te je poslal k nam“, djal je Esfendiar ves vtolažen, „da bi otel življenje našemu dragemu Nuredinu. Otani pri nas tako dolgo, da se ti bomo imeli s čim skazati.“

Prosil je oče, prosila mati — moral je ostati Nadir.

Zdaj je nazaj prišla starka, otročja varuha, pa sužnika ž njo. Eden teh dveh sužnikov je začel pripovedati, da je našel Ormazana, ko se je sprehajal po gulistanski ulici, in da ga je čudno ogovoril: „Ali si ti Nadir?“ — še predno je povedal mu, kdo je. Pa ko je vidil, da se je zmotil, nič ni hotel dati: ni hotel uslišati moje prošnje in gospodove želje. Samoglavno je djal, da ne gre, da za Esfendiarjevega sinu ne vé nobene pomoči.

Nadir je slišal vse, kaj je povedal sužnik. Ormazanovo vprašanje mu je odperlo oči. Zdaj še le se mu je razvedrilo v glavi, da ga je Ormazan povabil v Ktesifon na ulico Gulistan; dobro je védel zdaj, da je glasoviti mag čakal ga ondukaj, sam pa da je zgrešil pot. Naposled mu je Esfendiar vse razjasnil: povedal mu je, da ulica Gulistan je tam za reko, tam da stanujejo magi.

Ko je bil Nadir to zvedel, potlej ni imel miru nič več. Zaprošil je blagega Perzijana, naj da spremi ga v tisto ulico, pa berž ko berž. Ali Esfendiar ga je svaril, da je nevarnost zanj, zatorej ker je kristjan, ko bi tam ponoči zasačili ga. Ali Nadir je le prosil in pravil, da tam ga čaka Ormazan prav za gotovo, da mora k njemu.

„Tebi tedaj je Nadir ime? — Morebiti si ti tisti, o katerem je pravil sužnik?“

„Sem“, odgovoril je Nadir.

„Ne vém, kaj te žene, da bi zapravlil življenje. Ker si kristjan, po tebi bode, če te magi le dobé

med seboj. Prosim te, nikar ne hodi od mene. Jutri tudi najdeš Ormazana še. Ako imaš ž njim kaj opravka, saj boš jutri imel čas. Ostani torej pri meni ostani, dobrodušnik moj, ostani pri mojem sinku. Če nam upaš kaj, povej, kaj je prignalo te, da si prišel v Ktesifon, pa da hočeš govoriti z Ormazanom. Ne mara celó, da jaz lahko pomorem ti s svetom ali pa v djanji.“

„Bog sam ti verni, blagi Esfendiar. Moja žalost ni majhina, in nihče drugi ne more olajšati mojega terpljenja, samo tisti, kateri so me pahnili v nadloge, pahnili v žalost. Vem, da veliko moreš, tvoja dobrotljivost mi vnema zaupanje na-te, zatoorej povém ti svojo osodo, sodi pa in stori to, kar sam spoznaš za dobro.“

Esfendiar je pokimal in sužniki so se poklonili in šli v sosednjo sobo, samo Esfendiar pa njegova žena sta ostala pri Nuredinovi postelji. On in ona sta se vsedla vsak na svojo mehko blazino, Nadir pa je nekoliko pomislil, potlej pa začel pripovedati osodo svojega življenja.

II.

„Petdeset let je temu žé“, začel je Nadir čez malo časa, „kar sem se rodil v velikem mestu Istakar. Moj oče so bili kraljev vojvod. Kralj je posebno veliko upal jim. Mati, hči magiškega predstojnika, ona je pa še bolj poslavlila očetov dom. Jaz sem se rodil, kakor sem djal, oče je pa dosegel verh svoje slave. Še otrok pa sem prišel na kraljev dvor, kjer sem rasel in mikal se s kraljeviči vred. Orožje in boj, to je bilo moje veselje; komaj sem dočakal 18. leta, prosil sem očeta, naj me pusté na vojsko. Pa prvič, ko smo se vdarili s sovražnikom, precej

sem preplašil kerdelo Gerkov, da so vlili jo pred menoj in pred nekoliko mojimi tovarši. Ko sem dorasel 20. leto, ponos sem bil roditeljem. Pa tega ne pripovedam zato, da bi se hvalil, kako junašk sem bil mlad: oholost mi je poginila v persih, hrepenenje po pošvetni slavi mi je ugasnilo. Ime Nadir, to mi je slovelo po vsej domovini tačas in se svetilo med imeni prvih perziških junakov. Ali kako sem bil slaven, tega ne bom pravil, ampak v kacic nadlogah in britkostih.“

„Ko smo bili natepli sovražnike, srečni smo se vernili z bojišča. Jaz s svojimi polki sem se ustavil na Evfratovih bregovih. Po srečnem naključji ali rajši: iz milosti božje sem se tu seznanil s starčkom, kateri je kmali postal oče moje duše. Jako je bil bogat, naselil se je v eni najkrasnejših kaldejskih krajin. Ta častitljivi starček je bil kristjan in njegov dom je bil svetišče, hram modrosti in ljubezni. V blagočutji mi je serce kipelo vselej, kedarkoli sem govoril z blagim starčkom in poslušal, ko je pravil mi o svojih dolgih potih, o čudni osodi v življenji, svoje pametne misli, imenitnost in resnice svoje vere. Čem delj, tem rajši sem zahajal k njemu. Njegovo govorjenje, njegova obnaša mi je prevzela serce tako, da sem se z živo ljubeznijo vnel za kristjansko vero. Začel sem misli perziških magov primerjati resnicam te nove vere, pa nisem mogel dolgo premišljevati: moral sem se pokristjaniti. Skrivaj, preoblečen sem hodil k božji službi v kristjansko cerkev. Kerstiti sem se dal, dospel sem svojo največo srečo na zemlji, prišel k studencu popolnih tolažeb in radosti.“

Starši in sorodniki so izvedeli, kaj sem storil. Zajédalo je to očetu, ded se je hudil, že sama ta misel, da je njih vnuk kristjan, samo ta je že kačila ga. Minilo je nekoliko nedelj; oblaki so se mi zbrali

nad glavó. Kralj je ukazal, naj mu sporočim, kako in kaj moja vojska. Prišel je v sprelepo perziško svetišče na obali jezera Urmijaha. Od kraja sem mislil storiti tako, kakor je kralj ukazal, sklenil sem pa za terdno, da se na nobeno stran nič ne premaknem v tem, kar bi utegnilo tikati se moje nove vere. Za tem mi je pa skrivaj oznanil nek prijatelj, dvornik in kraljevi služabnik, da je na smert obsodil me kralj, ako se ne uklonim njegovi volji, njegovim zapovedim. To me je nagnilo, da sem se premislil. Nič družega ni kazalo mi zdaj, kakor pobegniti. Vzel sem en oddelek svojih ljudi s seboj, pa k Babilonu podal se ž njimi. Na večer prvi dan smo taborili blizo neke pustinje. Moji tovarši so pospali, jaz pak sem se pripravljaj za beg. Preoblekel sem se za Araba, zlato in svoje dragotine sem pa skrtil v pas. Do polnoči sem molil, prosil Boga za pomoč, da bi se posrečil mi sklep. V taborji je nastalo tiho tako, kakor v grobu. Šel sem ter podal se precej daleč v pustinjo, kjer je zvest sluga že čakal me z iskrima konjema. Zajahal sem konja, in potlej sva nekoliko ur daleč letela tako, kakor tiča. Predno se je razvidilo, zginila sva na pustinji, veter se je pa igral z drobnim peskom in zasipal stopinje za nama. Tako sva bežala nekoliko dni, tako dolgo časa, da sva prišla čez mejo. Bogastvo in slavo, domovino, starše, vse sorodnike sem moral zapustiti zavoljo nove vere, za Kristusa, pa še dan danes se ne kesam zato. Blag mir se mi je vselil v seree, tak mir, kakoršnega prej nisem okusil nobenkrat, še takrat ne, ko sem zmogel sovražnika, ko je slavilo me ljudstvo, slavila vojska. Gorate sirske krajine so bile moja nova domovina, blaga kristjana pa moja zvesta žena. Življenje med kristjani me je blažilo. Ker sem imel seree mirno, ženo pa ljubko, pravega angelja v člo-

veški podobi, zato nisem imel nobene pravice, da bi bil žaloval po nekdanji bojni slavi — po kraljevi blagovoljnosti. Štiri leta sem srečno živel. Sinček in hčerka sta mi pa množila veselje moje tihe domačnosti. Nisem si mislil, ta posvetna sreča — da bi kdaj utegnila ugasniti mi. Ali človek obrača, Bog pa oberne! Gospodova roka me je zadela — Bog me je poskusil! Češčeno bodi njegovo ime!“

Zamolčal se je Nadir, vzdihnil, nekoliko pomislil, potlej pa zopet začel: „Domačo blaženost mi je skalila človeška zloba. Neko noč me je prebudil hrum v moji hiši. Razbojniki so bili prišli na dvorišče, vzdignili vrata v hišo, pa prilomili v spavnico, v kateri je spala moja žena, oba otroka, pa njuni pesterni. Z orožjem sem skočil nad nje. Ali žalibog! bilo je že prepozno. Žena je molila, in vidil sem roparja sam, kako je zgrabil sinka in po vertu zbežal ž njim. Ulil sem jo za njim, — za petami sem mu že bil; ali dobil sem rano — zgrudil sem se. Ko sem se zavedel, takrat sem že bil na svoji postelji; žena pa služabnik sta stala pri meni in veselila se, da sem ostal še živ. Kmali mi je bila zacelila rana — boleost pa mi še danes tiči v sereu. Sin mi je zginil — ni ga bilo nobenega sledu za njim, nobene nade, da bi ga še kdaj vidil.“

„Ne za dolgo in obiskal me je drug nemili gost. Žena mi je zbolela. Serce jej je pokalo po izgubljenem pervorojencu, čez nekoliko dni je prišla po-njo, odnesla mi jo je — smert. Drago njeno truplo sem zagrebel v senci pod košatimi palmami ne daleč od svojega domovanja. Od te dobe sem imel samo hčerko še, zvest obraz ranjce matere, svojo edino tolažbo na tem svetu. Rastla je tako, kakor mlada palma; krasna je bila tako, kakor evetica, čista kakor lilija, nežna kakor angelj, slajšala mi je življenje z

neizrekljivo vdanostjo in ljubeznijo. Ali tudi ta sreča me je minula. Bog je njeno angeljsko dušo poklical med angelje. Tako sem sam ostal na širokem svetu. Zraven maternega groba sem v zemeljsko naročje položil tudi hčer, križ postavil med oba groba, služabniku pa dal dom in podal se na dolg pot v Jeruzalem k Odrešenikovemu grobu. Ondi se mi je zopet razvedrilo serce, ojačil sem se — in zdaj pokorno terpim svoje gorjé, svoj križ. Med potjo iz Jeruzalema sem se seznanil z arabskimi pastirji. Ostal sem pri njih v pustinji. Oni so mene učili, jaz pa nje. Jaz sem nje pokristjanil, oni so pa mene učili poznovati cvetice in kako moč imajo leki iz njih. Serce mi je kipelo, tako radost je obhajala me, zato ker je vera dober sad rodila v njih; spomin na izgubljenega pervorojenca, spomin na mervo ženo in hčer mi je pa v nemal kopernenje po večnem življenji, pa da bi se skoraj vidil ž njimi.“

Na dve tri leta vselej grem enkrat med gore k groboma, v katerih spite mertvi ljubimki. Dva meseca bodeta kmalo okoli, kar sem zopet bil ondi, pojokal in pomolil se na njunih grobéh. Pa prišel je k meni nek tujec, podal mi list, pa nič ne pregovoril z menoj, ampak kar odšel je. Ostermel sem, razpečatil list pa bral: „Sin tvoj je živ, Nadir! Ako bi ga rad vidil, pa pridi v Ktesifon 6. dan Esfendiarmeza meseca. Ta, kateri to piše, tisto uro pred polnočjo te bode čakal tam blizo največega doma s stolpičem na ulici Gulistani. — Tvoj davni prijatelj.“

„Ves sem bil tak kakor omračen. Pa preden sem se zavedel“, zginil je posel, serce je hotelo pokniti v meni, tako neizrečeno so ga bili razburili čuti. Da zopet vidim sina, k sercu da ga pritisnem — to veselje mi je prevzelo serce. V Perziji, — ondi je on, druge vere, ne tiste, v kateri sem posvetil ga

svojemu Bogu : ta misel je hujše plašila me, kakor pa bi me bilo oznanilo, da je mertev ali kaj. — Pa kar je, to je; pojdem, da ga vidim, in sovražniku iz oblasti rešim njegovo dušo; to je bila prva in poslednja misel moje duše. Revno oblečen, kakor kak reven Arab, tak sem danes prišel v Ktesifon. Nihče ni poznal Nadirja, sina mogočnega vojvoda iz Istakarja. Ulica, v kateri je tvoj dom, to sem imel za ulico Gulistan. Stolpič na tvoji palači, ta me je zmotil. Vsedel sem se na klopico med drevjem pred domom, eno uro pred polnočjo; čakal sem neznanega prijatelja. — Pa zvedel sem, povedal je to tvoj sužnik, da stari prijatelj je Ormazan, mag da je ta, ki mene čaka na ulici Gulistan; prevzelo me je to. Ali vendar — moram govoriti ž njim.“

Umolknil je Nadir. Esfendiarja in njegovo ženo je do solz ganil junak, slavnoznan po vsem perziškem svetu. Esfendiar se je čudil njegovemu močnemu duhu; čudil njegovi močni veri, za katero je knezov sin razderl vse zveze na zemlji, odrekel se radosti in vsej slavi. Neka misel je šinila v glavo blagemu Perzijanu, taka da je prestrašil se je. Da je Nadirjev sin magom v pestéh, to je verjel; da pa hočejo tudi dobiti očeta, o tem ni bilo lahko dvomiti. Serce se je streslo v njem.

„Ne smeš, Nadir!“ vsiknil je Esfendiar ves prestrašen, ti ne smeš tjekaj, kamor te je povabil Ormazan. Pa ne, — vpričo kristjana, — da bi zato morebiti hotel nečastiti duhovna svojega boga Mithre*), tega ne, Ormazana poznam že mnogo let, da je zvit človek ves, kolikor ga je v koži, da je sama laž ga, živa serd; vse čerti, kar le količkaj diši po kristjanskem. Nadir, nikar ne smeš tjekaj, kamor je bil Ormazan povabil te.“

*) Mithra = pri Persih bog luči,

Pa sužnik je prišel v sobo in oznanil, da pride gost, ktereга se zdaj niso nadjali, pa tudi ne več potrebovali ga. Esfendiar in njegova žena sta se ustrašila njegovega imena. Gotovo je bil to — Ormazan.

III.

Nenadni Ormazanov prihod je presunil oba, Esfendiarja in njegovo ženo. Ali predno sta se razmislila, stopil je v sobo starec, resnook in temen v obraz. To je bil Ormazan. Moder kaftan, prepasan s zlatim pasom, pa dolg, širok plašč sta delala ga prav častitljivega, mogočnega. Glava, na pol zagnjena, pa temno zakaljen pogled je pa vendar le odbijal vse misli na-nj in odvrčal serce. Prederzno, ošabno je stopil v sobo, tako kakor da bi on bil gospodar v hiši. Pogledal je Nadirja in precej spoznal ga. Ali ustrašil se ga je. Berž je hotel zatajiti čuti v svojem sercu; zatorej je premenil temni obraz. Esfendiarja ni nič pozdravil, ampak pokleknil k Nadirjevim nogam, in poljuboval mu roke: „Nadir, gospod moj, učitelj moj!“

Esfendiar se je čudil tem besedam — ves zavzet. Nadir pa je Ormazana bistro pogledal v obraz, in ker je dozdevalo se mu, kdo da je to, djal je čez nekoliko časa pomenljivo: „Dahrab! — Ali si ti, Dahrab?“

„Da, jaz, Dahrab, tvoj nekdanji sobojnik. Ti si se dal ogoljufati, pokristjanil si se; jaz pa sem postal mag iz jeze, ker so prekanili mojega gospoda.“

„Pa kje je“, vprašal je Nadir, „kje je moj sin, za katerim jokam že toliko let?“

„Saj ga še vidiš, če bode mogoče; saj ti pre-skərbim, da ga objameš.“

„Povej“, zaprosi Nadir, „o povej mi, kaj se je zgodilo ž njim. Oh, ne veš ti, kako me je ta zguba bolela. Ali Bog je tako odločil — naj se godi Njegova volja!“

Te besede so pooblačile Ormazana; ošabno je meril Nadirja od nog do glave, pa djal: „Vidil sem Nadirja v lesku, v slavi, vidil sem ga vsega iskrega in živega — ali zdaj, kacega ga vidim?“

„Vem, kaj hočeš reči, Dahrab, ali vendar — ne čudim se ti. Moj Bog zaničuje ničemurnost in ošabnost, pa zapoveduje pokorščino v križih, in veli, naj smo udanih misli, pokojnega serca, vdani njegovi sodbi in večni ljubezni.“

„Ne govori tako!“ oglesi se perziški duhoven. Iz vse duše zaničujem jaz kristjane. Ker ti hočem dobro storiti, zato moram pozabiti na to, da si se pokristjanil.“

„Ne zasramuj, Dahrab!“ opomni Nadir svojega nekdanjega tovarša, — ne govori tako, rajši mi povej, kje je moj sin.“

„Tvojega sina“, djal je mag, „zapovedal ti ga je odpeljati Varan; tvoj sin je odpeljan zato, ker je tvoj ded velel tako. Ubogi starček — saj čuda, da ni obupal, ker si se mu izneveril in izdal ga. Na vse strani je razposlal ljudi, da bi bili pozvedeli, kje si. Iskali so te več let. Pa naposled so vendar staknili tvojo hišo na sirskih gorah. Ded je sklenil, da se mora maščevati nad tvojim Bogom; da mora sina ukrasti tebi, ter posvetiti ga Mithri, njegovi službi. Pa ta sklep se mu je posrečil: — odpeljan ti je bil sin, očiščen, zdaj pa je med magi. Redil ga in skerbel za-nj sem pa jaz.“

„Pa kje je moj dragi sin? — Kaj se je zgodilo ž njim?“ vpraša Nadir z strahom.

„Tvoj sin“, odgovori ošabno neobčutljivi Perzijan, „tvoj sin je mag!“

„Moj sin — je mag!“ — moje déte — malikovavec!“ prestraši se nesrečni oče, oči oberne k nebu in vzdihne: „Zakaj vendar sem moral v Ktesifon?“

„Hotel sem vsaj to storiti, to veselje ti, da bi bil še enkrat vidil svojega sinú. Ali zdaj je že pozno. Moral bi bil priti minuli dan tisto uro pred polnočjo, čakal sem te . . .“

Pobesil je oči Nadir in stermel v tla. Roke križem na persih so pričale, kaj se godi v njegovi duši. Esfendiar se je čudil — ves ginjen, ali se ni upal nobene besede ziniti očetu, ki mu je bila žalost zaperla glas.

„Bodi tvoja volja!“ povzdihne naposled Nadir globoko iz ranjenega serca. „Nada je splavala: — ali vendar — ne neham iskati duše svojega sina.“

„Prav Nadir!“ djal je Ormazan, „prav imaš! Nada ne škoduje. Išči, morda ga najdeš: Tvoj sin je bil tukaj še pred nekoliko urami, zdaj pa ni več ga, Varan je zapovedal, da je moral na pot v veliko svetišče k sveti službi. — Jaz sem te zato poklical v Ktesifon — jaz sem te čakal. — Ti si vendar le zdaj kristjan izdajnik. Ali predno si bil izdal večno svetlost, takrat si bil še Dahrabov prijatelj, — da si bil istakarski vojvod: — nisem pozabil na to.“

„Hvala ti za to, Dahrab!“ djal je Nadir. „Rad bi se pomiril z nado — ko bi se le mogel zanesti na té. Ali moj sin pa vé za svojega očeta?“

„Kaj pak da vé to“, odgovori Ormazan, tega pa ne še, da si se pokristjanil! Ljubi te, — rad bi te vidil — rad objel. Hotel sem ga razveseliti. Pisal sem ti bil, ker sem vedel, da tebe že sama beseda „sin“ privabi v Ktesifon.“

„Oh, res me je privabila, prignala!“ povzdihne Nadir.

„Razodel sem tvojemu sinu, kaj sem storil“, nadaljeval je Ormazan, „ni te mogel pričakati, tako koperni po tebi, pa te ni bilo, njemu je bilo pa zapovedano, da je moral v svetišče. Ko je šel nazaj, serce mu je utripalo, ker ni bil pričakal te; ognjivo me je prosil, naj pozvem, če si živ ali ne, in če si prišel, da bi se bila vidila.“

Ginile so Nadirja te besede; curkoma so solze derle mu iz oči, solze neznanega veselja, skaljene s žalostjo. Ko je namreč zvedel, da je ljubček, da je sin še živ in da ljubi svojega očeta, to je neizrečeno veselilo ga, žalilo pa to, ker je nedolžni mladenič moral izneveriti se Kristusu. „Moram ga poiskati, moram ga najti, moram njegovo dušo dobiti za Gospoda“, tako je mislil Nadir. Ker ga je obsijala nada, da ne bode zastonj iskal, prešinila je njegovo dušo živa moč. Serčno je prijel Ormazana za roko in zaupljivo djal mu: „Pomagaj, Ormazan, pomagaj mi, da najdem svojega sina.“

„Naj bode, za te že storim to — za te: za svojega nekdanjega tovarša, ali zdaj si nesrečen zaslepljenec“, obljubil je prijazno mag. „Pred leti si bil moj vodja na bojišči; zavoljo spomina na mlade leta, le zato uslišim tvojo prošnjo. Precej danes jo odrineva. Pa zdaj ti le tu počakaj, jaz grem pa, da se napravim na pot.“

Ormazan je odšel. — Esfendiarja je pa vendar grizla skerb za življenje Nadirjevo, do ktereга je bila prijateljska ljubezen vnela se mu v sercu. Dobro je vedel za Ormazana, da se ne meni za nobeno nadlogo, kedar in dokler more svoje sovraštvo liti na kristjane. Pa tudi ni zamolčal Nadirju svojih misli. Ali kristjanski oče se ni prestrašil, ostal je kakor je

bil sklenil. „Bodi kakor koli“, djal je Nadir, „saj si ne znam drugače pomagati. Na tem poti najdem ali sina, ali pa smert. Ako umerjem, poverne mi Bog zato, ker bi bil rad svojega sina otel iz malikovavstva, ter rešil njegovo dušo.

Blagi Perzijan se je zamolčal. Serčnost, stovitnost in ljubezen do sina, katero je tako odkrito kazal kristjan — njegov gost, vse to mu je bilo vnelo serce, da ga je še bolj častil. Nadir se mu je zdel, da je kaj več, kakor navaden človek. „Kakor angelj, tako je ta človek prišel v mojo hišo“, mislil je sam za se Esfendiar, „da njega ni, gotovo — moj sin bi bil že mertev. Kako bi se skazal mu neki?“ — Hvalo so mu dajali vsi trije: on in žena in sin, kajti čez nekoliko ur se je bil Nuredin zdrav in vesel zbudil iz spanja.

Med tem pogovorom je pretekla noč. Esfendiar se je čudil Nadirjevi modrosti, njegovi blagodušnosti; v kratkem — pa je taka ljubezen v njem vžgala se za-nj, da bi bil vse delil ž njim. — Ali prej kakor so se nadjali, morali so se ločiti. Niso še prav pretekle tri ure, Ormazan je že stopil v sobo, sužnike z nosilnico pa pustil zdolej na dvorišču.

Zdaj se je Nadir poslovil od blage Esfendiarjeve družine. Vsi so solze imeli v očeh, solze serčne hvaležnosti in velike boječnosti za življenje novega prijatelja. Kteri je Ormazana kaj bistro pogledal, vsak je lahko vidil, kak čuden, zaničljiv smeh mu je igral v očeh in na ustnicah. Šla sta. Zdolej so čakali sužniki. Ormazan in Nadir sta sedla v nosilnico in sužniki so hitro šli iz mesta ž njima.

IV.

Ob reki Tigru med drevjem se širok potok vije mimo prijetnih vertov in mimo mnogih lepih ktesifonskih gradov. Solnce je ravno vzhajalo in svoje ognjive žarke razsipalo po krasni krajini, ko sta Ormazan in Nadir prišla skozi mestne vrata. Za vrati je Ormazan pomignil, in sužniki so zavili jo na levo po poti k polnoči. Nadir je mislil kmali na sina, kmali molil, kmali Ormazana popraševal, kako je kaj sin, kakšen je, ali se dobro ima itd.; tako je mislil, da pozvé marsikaj, zato bo mu potlej lože segel v misel in serce.

Ali Ormazan je prav zasuknjeno odgovarjal, in ročno, vljudno, globejše pa se ni podal v besede, ampak še ogibal se jim je. — Pa ker Nadir vso noč ni nič spal, zdaj pa je še solnce žgalo ga in toliko čutov verstilo in križalo se v njegovem sercu, zato je naposled obnemogel ter zadremal. — Kakor nalašč, tako je bilo to za goljufivega maga. Nadirjevo obleko — pokropil jo je z vonjivo vodo, ktera je spéčega zazibala v terden spanec in zamorila križem-misli blagemu očetu. Na zadnje so bili na mestu. Pa Ormazan ni prebudil svojega tovarša, ampak dal je nesti ga v sobo, vso okinčano in okrašeno.

Dolgo je spal Nadir. Naposled se je prebudil, pa ne malo začudil: ni vedel, ali je samo sanje ali vendar resnica to, kar vidi okoli sebe. Kamor je pogledal, povsod je bila krasota. Dobrodejna vonjava se je po sobi širila iz posrebernjenih ponev, v katerih je gorelo vonjivo drevje. Na sebi ni več imel prostega arabskega oblačila, ampak v drago, kneško oblačilo je bil oblečen, kakor nekdaj na kraljevem dvoru.

„Kje sem? Je-li resnica ali le sanje vse to?“
vsklikne ves osupnjen. „Kaj pomenja tako bogastvo,
taka dragocenost? Oh, že vidim, da se nova nesreča
vali nad mé!“

Zdaj sta se polehkoma vzdignila dva maga, in
stopila k Nadirju, pokleknila pred-enj, roke križem
djala na persi in spregovorila: „Slava in čast mo-
gočnemu, plemenitemu Nadirju! Če blagovoliš ponižati
se, gospod, povej, kaj želiš. Midva sva vsa pokorna,
vsa ponižna tvoja sužnika.“

Častitljivi počasni glas, potlej to, kakor sta go-
vorila maga, in vsa dragocenost, ki je vidil jo okoli
sebe, vse to je oči odperlo Nadirju. Spomnil se je,
kaj je Esfendiar povedal o priliznjenem kristjanskem
sovražniku Ormazanu; vidil je, da je izdan.

„Kje pa sem?“ vprašal je maga. „Govorita, po-
vejta mi, da zvém, kaj se godi z menoj!“

„Varan, premogočni, mili sin Zoroastrov“, djala
sta mu, „rad bi vredno počastil svojega gosta, po-
tomka istakarskih knezov.“

„Varan?“ ustraši se Nadir. „Oh, kako si me
ogoljufal, kako neusmiljeno si me izdal, ti neusmiljeni,
neblagi Ormazan!“

„Modri Ormazan“, odverne malikovavec, „nikogar
ni izdal, nikogar ne ogoljufal. Storil je to, kar mu
je bil najviši naš Varan ukazal.“

„Da je pomogel si z zvijačnostjo, zato da je pri-
vabil te in dobil na ta kraj, temu si kriv ti sam.
Zla volja, ktera se v slehernem človeku bojuje zoper
vsakoršno vdanost in blagovoljnost, odvernila—odter-
gala je tebe od teh, kateri te ljubijo. Modri Varan,
luč sveta, postaral se je: preblagi starček je hotel
viditi svojega vnuka. Ker je pa zvedel, kako samo-
glav si, zato se je moral polastiti tvojega občutljivega

serca. In zató je Ormazan o sinu govoril s teboj, da je privabil te semkaj.“

„Kaj, da je goljufija vse, kar je izdajnik Ormazan govoril o mojem sinu?“ vzdihne Nadir. „Kaj tedaj moj sin ne vé, da ima očeta še živega?“

„Ne govori tako nečastljivo o modrem Ormazanu. Naš Ormazan ne goljufá — ne laže. Kar je povedal ti o sinu, to je vse resnica.“

„Kaj, vse resnica?“

„Kakor res živi Mithra na nebu, prisegam ti, tako gotovo je živ tvoj sin!“

Pa razgernila se je dragocena zavesa v sobi, in star, temen starec je stopil k Nadirju. Zlat pas okoli ledij je kazal visoko čast v magiškem zboru. Kar pomignil je. Dotična maga sta se poklonila in prosila Nadirja, da bi šel za njima. Nadir je vstal in za njima šel po dolgih mostovžih. Te mostovže so razsvetljevali žari, ki so iz srebernih svetilnic razsipali se na vse strani.

Trije magi so šli pred njim, tri sužniki pa za njim. Konec dolgega mostovža so se ustavili pred vrati, vloženimi s slonokostjó. Krasna prepoved: „Nihče ne stopi na to posvečeno mesto, kdor nočeš govoriti resnice!“ z zlatimi čerkami zapisana na bele svetle tla, ta prepoved je opominjala na dolžnost, za katero pa niso marali magi. Mag, prepasan s zlatim pasom, ta mag je trikrat vdaril na vrata, in vrata so se precej odperle. Stopili so v veliko dvorano, vso okrašeno z zlatom in srebrom. Obokani strop na visocih podbojih je blisketal tako, kakor nebo posuto z zvezdami. Vledenčaste svetilnice na srebernih stalih só razno svetlobo razlivale okoli. Na sredi je stala mizica, okoli nje so sedeli pa trije viši magi. Pred njimi so ležale knjige, zavite v pergament: knjige

Zaroastrove *) Okoli in okoli mize so stali sužniki — zamurci — v dveh verstah, imeli so glave pobešene, roke pa križem na persih.

Nadir je šel prav do mize. Pri mizi so mu djali, naj stoji.

„V Mithrinem imenu, v imenu Boga, ki vlada svet in solnce suče okoli zemlje, povej nam, kdo si?“ vprašal ga je srednji mag.

Nadir je serčno odgovoril čisto neboječe: „Jaz sem služabnik Kristusov, odkupljen s kervjo svojega Odrešenika, sina božjega.“

Ta odgovor je razhudil mage. Varan je hotel, da bi bil Nadir rad ali nerad posvečen Mithri za službo. Samo ta odgovor pa je tako razkačil jih, da si niso upali nadalje izpraševati ga, ampak tako so bili razkačeni, da bi ga bili gotovo obsodili na smert, ko bi ne bil Varanov vnuk. Pomignili so togotno in eden izmed njih je Nadirja zgrabil in naglo peljal iz dvorane.

Nadir je zdaj šel iz te dvorane, pa prišel na temen mostovž. Mag, ki je peljal ga, popadel ga je za roko in tako derl ž njim navzgor po stopnicah, da mu je težko sledil naš kristjanski junak. Naposled so se odperle duri pred njim; skozi te duri sta prišla v okroglo dvorano, iz te pa zopet v neko posrednjo, obdano s podboji v več verstah in z mostovži. Prišla sta k širokim stopnicam. Zdolej sta dva sužnika stala na straži, in vsakoršni magi so hodili gori in doli. Nadirju se je precej zdelo zdaj, da je v dedovi hiši, in da ga k njemu peljejo. Ko sta prišla skozi nekoliko sob, ustavila sta se pred cedrovimi durmi, nabitimi s zlatom. 24 starih magov v dragocenih kaftanih je stalo tu na straži. Vsi so molčali kakor

*) Zoroaster je bil začetnik krive vere na Perziškem itd.

brez jezikov; vse je bilo tiho, tako kakor v svetišču. Ko so bili stražniki zagledali Nadirja, globoko so se mu priklonili vsi; dva sta pa z vso mogočo častjó odperla duri. Razgernila se je draga zavesa; magi, kolikor je bilo jih tu, vsi so padli na obraze, vodnik je pa Nadirju pomignil, naj le gre v sobo. Šel je Nadir sam noter, in duri so se zaperle za njim.

Nadir je bil na kraljevem dvoru: toliko bogastva, toliko dragocenosti in leska ni vidil še nikoli nikjer. Vsa soba je bliščela, tako je bila v zlatem lesku, v perlih in dragem kamenji. V verstah so tu stali podboji iz belega marbeljna in porfirja, in dragocene s zlatom pretkane zavesa so visele na njih. Med mojsterskimi oboki so razpete bile sreberne, umetno kovane mreže. Na mramorjevih mizah so stale vsakoršne krasne posode: na nekterih zlate, na nekterih alabastrove. Okna so bile pa take, kakoršni so vertovi, kedar so s pomladi vsi v cvetji.

Sredi sobe na naslanjaču, prevlečenem z belo drago tkanino, sedel je dolgograd, sivoglav starec, oblečen tako, kakor drugi magi, samo da kaftan je imel obšit s zlatom, na glavi pa krono, ki je vsa bliščela, tako je bila okovana z dragim kamenjem. Za znamenje svoje mogočnosti je žezlo-slonokoščeno držal v roci. Magov mu je stalo nekoliko pri nogah, dva pa pri glavi, zato da sta hladila mu obličje.

Že mnogo let Nadir ni vidil svojega deda, pa vendar je precej spoznal ga. Spomnil se je, kako rad je nekđaj imel ga Varan. Neizrečena moč nekđajne vdanosti in ljubezni se je vnela mu v srecu, tako da so mu solze zalile oči. Pa tudi starčku je solza prišla v oko. Pristopil je Nadir in goreče poljubil roko staremu dedu, ali Varan je moral stran obrniti obličje: hotel je zatajiti solzo v očesu.

Vidili so magi, kaj se godi. Merzelo se jim je, ker je poljubil Nadir roko svojemu dedu, in ker ni padel na obličje, ter ne počastil ga tako, kakor se spodobi najvišemu izmed Zoroastrovih učencev. Torej je eden izmed njih stopil k Nadirju, rekoč: „Ti si poljubil roko svojemu dedu. Nuj, poklekni, vkloni se pred obličjem ljubljene Zoroastrovega sina!“

Nadir pa je vperl oči va-nj in serčno zavernil: „Ti gotovo ne veš, da sem kristjan. Zatorej Varana ne morem drugače počastiti, kakor tako, kakor se spodobi očetu ljubljene matere.“

Zdaj so začeli šepetati magi, da se kristjan, prederzne čast kratiti najvišemu njihovemu učniku. Pa nobeden se ni oglasil: za gotovo so vedeli vsi, da ne bi Varan še lastni hčeri prizanesel zavoljo tacih besedi, tem menj pa vnuku. Pa res, Varana je bilo hudo vžgalo in djal je Nadirju: „Sin knezov iz Istakarja, daj si k sercu, kar ti pravim jaz Varan, najviši duhoven. Usmilil sem se te, pustil pred svoje obličje. Storil sem to samo zato, da bi te otel iz preklete sekte, v ktere te je bila neizkušenost in mladenška slepota pahnila. Vedi pak — nikoli več se ne zmenim za-te, ako ne nehaš nečestovati svetlosti vseh svetlosti svojih očetov.“

„Ne vem, zakaj si me dal pripeljati semkaj“, odverne Nadir. „Kar se mene tiče, prav rad ti razodenem, zakaj sem se tako obnašal do zdaj. 25 let je že, kar sem zapustil domovino, svojo rodovino in vso bojno slavo, posvetil se veri, ktera je oči ožarila mi z neugasljivo svetlobo, in serce neizrekljivo oblažila. Zapustil sem zakon, ljudém dan zato, da ne bi spoznali Sina božjega; opustil sem Zoroastra, zato da sem lahko Kristusov učence!“

Ni lahko popisati, te prederzne besede — kako so razburile pričujoče. Vsi magi so se čeznavadno

razhudili. Varan je prebledel kakor zid; oko mu je gorelo, ustnice so se mu tresle od jeze. „Ali si premislil, nesrečnik to, kar si zdaj izbleknil?“ vprašal je čez nekoliko časa. Samo eno tako zaničljivo besedo še ali Mithri ali pa njegovemu preroku, pa umerješ. Na to pozabim, da si moj vnuk, če ne storiš tega, kar hočem jaz.“

Nadir je hotel odgovoriti — ali veliki duhoven je mignil, naj molči, sam pak s žalostnim glasom začel govoriti tako-le:

„Postaral sem se jaz že, in zmirom čakam, kdaj me Mithra pokliče k sebi tje, kjer gori njegova neugasljiva luč. Tvoja mati je bila moje edino dete. Da si pobegnil iz Perzije, to me je strašno zbolelo. Za gotovo sem mislil, da vendar bodeš ti ali kateri tvojih otrok mag in moj naslednik. Sin tvoj je v mojih rokah — mag je, da veš, pa ni še zadosti star, da bi mogel po mojej smerti na mojo stopnjo. Večkrat bi bil sin rad vidil te; takrat je vselej spomnil me na nezvestega sina moje hčeri. Priletel si že, skusil si mnogo, mnogo tudi veš, in lahko bi bil moj vredni naslednik. Ali poslušaj, kaj ti povem. Podaj se skušnji, daj se posvetiti, pa bodeš prvi mag, precej za menoj, po mojej smerti pa najmilejši Zoroastrov sin, bodeš duhoven Mithrinih duhovnov.“

Starčeve besede so padale kakor rana za rano, Nadir pa ni dal prestrašiti se tej resnosti, ni dal preslepiti se z obljubami, ampak častitljivo je odgovoril stareu:

„Hvala ti, oče moje drage matere! hvala zato, ker si tako skerb imel za mojo srečo, za slavo mojega življenja. Ne maram za čast, ali ko bi mogel biti kristjan in to, kar bi ti rad, slušal bi te. Pa kristjan mora biti odkritoserčen, brez zvijačnosti—mora govoriti resnico, to ni, da bi Kristusov učencec bil

tudi Mithrin duhoven. Ne serdi se na-me, ker se branim, ker ne smem tega, zato ker nočem tako, kakor bi ti rad. Stori z menoj, kar in kakor tebi drago. Moje telo je v tvojej oblasti, — duša, ta pa je Božja.“

Ko so magi slišali, kako serčno je govoril Nadir, vnovič so se začeli tresti na vsem telesu. Varan se je strašno razserdil, in res čudno, da ni vskriknil: „Na smert ž njim!“ Ali ker se je nadjal, da se mu pozneje posreči to, kar se mu zdaj precej ni, zato je nekako krotil svojo jezo. „Ko bi ne znal imeti take poterpežljivosti, in moja prizanesljivost — ko bi ne bila večja, kakor je tvoja abotna derznost, zaslepljenec!“ djal je Nadirju, „za terdno, da bi ti že zdajle bil sin gotove smerti. Ali, dam ti čas — premisli mojo voljo in svojo osodo.“

Pa tlesknil je z dlanjo ob dlan, in na stežaj so se odperle duri. Dva sužnika sta skočila v sobo. Varan je mignil, in zamorea sta prijela Nadirja in peljala ga ven. Zavezala sta mu oči, zato da ni nič vidil, in peljala ga po dolgih mostovžih po stopnicah doli v ječo. V ječi sta mu z oči vzela ruto, pa ga samega pustila. Nadir je zdaj najprej dušo priporočil Bogu, potlej pa razgledal svoje novo stanišče. Na železni verigi je visela svetilnica, ali medlo je svetila, medlo obsevala gole stene. Ozko okence, otep slame, kruh in verč vode, to je bilo vse, kar je tu vidil pred seboj zajeti kristjan.

V.

Sužnika sta preiskala ključavnico, zaperla ječo in samega pustila Nadirja v ječi. Verni Kristusov služabnik je padel na kolena in začel globoko iz duše klicati Boga na pomoč, prositi ga za moč v bodočem

boji, za daljše življenje, dokler ne najde in z molitvijo ne osvobodi svojega sinu. Dolgo je molil, serčno molil, dokler mu je naposled čuden mir vpokojil dušo. Zdelo se mu je, da Bog gotovo usliši molitev, katero je njegova očetovska ljubezen nesla k nebeškemu prestolu. Tako mu je minul prvi dan v ječi. Nastal je večer, prišla noč, sladek sanj je prevzel Nadirja. Drugi dan ravno je sužnik prinesel mu kruha in vode, nalil svetilnico, pa nobene besede ne spregovoril, kar šel je zopet, pa zaklenil vrata za seboj. Serce se je kerčilo Nadirju, tako je kopernel po ljubljennem sinu. Ali tem bolj goreče je klical Boga na pomoč, čen^h hujše je grozila mu smert. Molitva je zopet ohladila, umirila mu serce. Pa zbudil ga je iz misli nekak šum, ki je k njemu prediral skozi zid. Ozerl se je na tisto stran, od koder je slišal ta šum. Ali glej! štirioglat kamen je padel iz zida, in skozi precej veliko luknjo v zidu gleda mladenič. Ko je vidil, jetnik da ga vidi, pokimal je, naj molči. Zaperl je zopet s kammom luknjo in čez nekoliko minut je bil že pri durih. Varno je odpehnil zapah ter stopil v ječo.

Ni se gosta nadjal Nadir. Čudne misli so mu begale po glavi. Vendar, predno spregovori, ogovori ga mladenič prijazno. „Tujec povej mi, zakaj si tako žalosten? Razodeni mi, kako in zakaj si prišel v ječo?“

„Jokal sem se, zato ker so mi sina vzeli. Zaperli so me zavoljo moje vere, ker sem kristjan!“

„Kaj, kristjan?“ vsklikne in začudi se mladi malikovavec, ter za stopinjo odskoči nazaj k durim. „Ti si kristjan? Oh! ne znam, kako to, da se mi že od včeraj tako smiliš. Vidil sem, ko sta te sužnika peljala v ječo. Pa ti — da si kristjan!“

„Ubogi mladenič! Tebi se jaz smilim, ti bi se pa meni moral, jokati bi se moral za-te jaz. Vidim, dobro imaš serce — ali, nevera ti je že začela kaliti ga.“

„Kaj se ti zdi, ubogi tujec?“ odverne mladenič. „Ne mene, ampak sebe obžaluj! Zopet je stopil k Nadirju pa ogovoril ga: „Žal mi je za-te. Ali bi morebiti rad za kaj poprosil najvišega Zoroastrovega sina? Če hočeš, lahko in jako rad bi jaz govoril za-te.“

Medlo je luč svetila usmiljenemu mladenču v obličje. Uprašal ga je Nadir čez nekoliko časa, če mages pozna vse v domu.

„Vse, samo nekoliko starcev ne“, odgovori mladenič.

„Tedaj gotovo poznaš mojega sina?“

„Tvojega sina? Sin kristjanov — mag? Kak ima opravek? — Kako mu je ime?“

„Miroes.“

Mladenič ostermi — neizrečena tesnost se ga je lotila. „Miroes? — Sin Nadirjev? — Prevnuk Varanov?“

„Ta ta! Jaz sem Nadir. Varan je moj ded.“

„Odpusti mi, večni Mithra!“ vsklikne mladi duhoven. „On — oče moj!“

„Ali ti si moj sin Miroes?“

Pa Miroes ni nič odgovoril; oklenil se je očeta in pritisnil se na njegovo serce. Ne sin, ne oče — nobeden ni mogel spregovoriti, tako vesela, tako ginjena sta bila oba. Serce — oči — solze so glasnejše govorile, kakor usta.

Celo uro sta bila tako, potlej še le so se jima čuti nekoliko ohladili. Pa Nadir v radosti ni pozabil na vročo željo svojega serea. Z očetovsko serčnostjo je začel sinu praviti o kerščanski veri, razodevati,

zakaj se je bil izneveril Zoroastrovi veri. Miroes je sicer poslušal, pa ni precej razumel očeta, le časi se mu je tam pa tam zasvetilo kaj. Ljubezen do očeta, ta je branila mu, da se ni razljutil nad vero, v kateri je živel dragi oče.

Pa zdaj je sin vsak dan obiskal očeta v ječi, ali obiskaval ga je skrivaj, tako da nobeden v hiši ni nič vedel zato. Nadir je neprenehoma pravil sinu, kako krasna je kristjanska vera, zmirom razlagal mu božje resnice, Bog je pa uslišal očeta: blagoslovil je sina, odperlo se je Miroesu serce — dozdej polno jeze na kristjane. — Spoznal je Kristusa, vnel se za očetovo vero. Pripravljen je bil na utek, pripravljen na najhujše muke, celo na smert.

Kako vesel je bil oče, to vsakdo lahko sam ve. Čudno, da ni serce iz pers zletelo mu, taka radost je obhajala ga. Ječa se mu je spremenila v svetišče, da ne bi bil pogrešal svobode; samo ko bi bil vedel le še bodočo sinovo osodo, pa ne bi bil imel nobene skerbi več za njegovo dušo. Ravno zato blagi sin ni smel več ostati med magi. Nadir je učil Miroesa, Miroes je pa vse tako storil, kakor mu je oče svetoval, da bi utekla potlej.

Temna je noč. Magi spé večidel že vsi. Miroes je svojega očeta zavitega v duhovski plašč izpeljal iz ječe na ozek mostovž, z mostovža pa v skrivno luknjo pod zemljo daleč — zunaj na svobodno polje. Tu je že čakal varen, zvest sužnik z iskrima konjema. Nadir in Miroes sta zasedla vsak svojega konja in dervila celo noč tako naprej, kakor da bi se bila smert guala za njima, zakaj — vedila sta, kakor hitro magi ječo najdejo odperto, pa prazno, da berž jezdice razpošljejo na vse strani. Jutro je napočilo, veliko milj sta že bila daleč. Ker sta konja že pešala, solnce pa močno pripekalo, zato sta morala

kreniti na stran, da bi se počila. K sreči sta prijezdila do neke slabe kočice blizu palmovega lesa. Na kamneni klopi pod drevesom pred vrati je sedel starček, revno oblečen.

Nadir je stopil k njemu in ga zaprosil, če bi smela pri njem ostati nekoliko dni.

„Koča je moja slaba“, djal je prijazno častitljivi starček, „ali če hočeta, lahko ostaneta pri meni, dokler je vama drago, ako je treba nekoliko dni ali pa kolikor tednov.“

Šli so v kočico. Izba je bila majhna, pa čista, pospravljena. Vljudno je stara ženka pozdravila gosta, pa nekako boječe. Berž je šla jedi jima pripravljat. Pa Nadir je vidil, da je boječa, da ni vajena tujih ljudi v hiši. Zato je začel govoriti ž njo. Starček mu je povedal, s ženo — da sta že 50 let na tej samoti, edin sin da je veselje in podpora jima v starosti. Pa ko je pravil to, stopil je v izbo junaški možak; pa nekako čudno se mu je zazdelo, kaj ta tujca. Ali nenadni sinov prihod je očeta zmotil, da se je prenaglil in gostema djal: „To je moj Šimen!“

„Šimen?“ povzame Nadir. „To ni perziško ime! To ime je kristjansko. Kaj ne da, gotovo ste kristjan vi?“

Oče, mati, sin — vsi trije so se ustrašili tega vprašanja, pa vendar starček se je kmalo oserčil, častitljivo vzdignil svojo sivo glavo in odgovoril: „Ime kristjan — to ime je imenitno, ko bi tajil ga, greh bi imel. Ker sem kristjan, to je moja slava. Kristjani smo mi — vsi trije!“

„Tedaj smo pa bratje!“ vsklikne Nadir neizrečeno razveseljen. Hvala Bogu, ker je naju pod vašo streho pripeljal.“

„Vidva sta kristjana?“

„Midva tudi, oba sva kristjana!“ djala sta oče pa sin. Na obleko, na to ne glejte, kajti — beživa, zatorej sva tako oblečena.“

Odgernil je Nadir plašč, s katerim ga je bil sin ogernil za beg, in stal je v dragem oblačilu — v takem, v kakoršnem je stopil pred Varana in potlej šel v ječo. Povedal je nekoliko, kaka se mu je godila poslednji čas, ker je vidil, da sta s sinom v kristjanski hiši, in vsi trije so bili serčno veseli, ker so brata dobili pod streho.

Vsedli so se k mizi. Ko sta se Nadir in Miroes okrepcala z jedjo in s pijačo, potlej so se začeli razgovarjati o premodri previdnosti Božji in Njegovi ljubezni. Nadir je povedal gostiteljema čudno osodo svojega življenja. Starčku in ženi je bilo njegovo ime znano še od prejšnjih časov. Tem bolj sta se čudila njegovim lastnostim, njegovim krepostim. Miroes je spoznal, kacega mu je Bog dal očeta, kako blagega, kako junaškega, in še bolj je ljubil ga kot prej.

Nekoliko tednov sta že na tej samoti živela tako, kakor skrita. Šimen je ali hodil na lov, ali pa na polje, časi je tudi jezdil v Ktesifon, in skerbno popraševal, če morebiti magi iščejo svojega ubéžnega duhovna. Nekega dne je prišel domú z žalostno novico, da celo kerdelo jezdicev stiče po krajini, kakor da bi iskali koga. Nadir je imel bistro oko. Šel je na streho — in res, zagledal je jezdice, med jezdici pa nekoliko magov. Spoznal je zdaj, da tu ne sme ostati nič več. Berž se posloví od kristjanske družine in oba: oče in sin zasedeta vsak svojega konja, pa bežita v bližnji palmov les. Ali nista vedela, na katero stran da bi se obernila prav za prav. Naposled sta se vendar izmislila, da se skrijeta tako kam, kjer bi se ju najmenj nadjali zalezovavci. Namenila sta se

v Ktesifon k prijatelju Esfendiarju. Prodala sta konja v neki vasi na strani, kaki dve uri od Ktesifona, potlej pa počivala v lesu pri reki Tigru na bregu; zvečer še le sta šla po cesti v Ktesifon. Meseč je sicer svetil, ali ker je bilo premegleno, zatorej ni mogla do zemlje predreti mesečina. Ulice so bile prazne, po hišah je bilo vse tiho; nobenega človeka ni bilo več na veliki ulici, po kateri je Nadir s svojim sinom vred krenil k Esfendiarjevi palači.

VI.

Esfendiar je sedel na lepem naslanjaču in s sinom razgovarjal se, ko je prišel sužnik povedat, da bi dva tujca rada govorila z njim.

„Le reci jima noter!“ velel je Esfendiar. — Komaj mine pet minut, Nadir je že bil v Esfendiarjevi sobi.

„Tu me imata s sinom vred“, djal je zaupljivo Nadir svojemu prijatelju in njegovemu sinu Nuredinu. „Pokristjanil se je Miroes moj sin, zdaj pa beživa pred magi; pribežala sva k vam, prijatelj!“

„Dobro došla, mir vama pod mojo streho!“ odverne Esfendiar, in serčno objame Nadirja. „Nadjam se, da vaju skrijem zalezovavcem zvitega Ormazana in njegovih tovaršev.“

Tlesknil je in sužniki so prihiteli v sobo. Esfendiar je zaukazal, naj gostema prinesó, da bodeta jedla in pila, zato da se okrepcata, pa naj jima tudi pripravijo postelji v jedilnici. Blagi bogati mož je bil ves vtolažen, da Nadir ni prišel zvitemu magu v roke; djal je, jutri da bode moral povedati vso svojo osodo od tačas, kar je bil šel iz Ktesifona. Prav rad je Nadir obljubil to, in šli so spat.

Drugi dan je bilo veselo jutro. Ko sta se bila prebudila kristjana in molila, potlej sta šla doli na vert, kjer so Esfendiar, žena pa sin že čakali in se ljubeznjivo pomenkovali. Včerajšnja megla je zginila, solnce je obsevalo drevje pod okni ob Esfendiarjevi hiši. Sužniki so prinesli zajutrek, po zajutreku pak so šli nazaj v sobo. Nadir se je vsedel na sredo med-nje in začel pripovedati to, kar mi že vemo: kako bi ga bili magi radi prevarili, kako je zametal vso čast, ki jo je dajal in obetal mu Varan, če se spreoberne; kako se je v ječi sešel s svojim milim sinom, pa kako je svojega milčka pridobil za Kristusa, in potlej, kako srečno otel ga sovražnikom iz pesti. Blagemu Perzijanuu se je že iz začetka gorka ljubezen do Nadirja bila vnela v sercu, zdaj ga je pa še bolj ljubil. Esfendiar, njegova žena in sin — vsi trije so vsplamenéli: radi bi bili zvédeli, kaka je Kristusova vera. Pa nobeden si ni upal, da bi bil vprašal Nadirja. Ali Gospod je vnovič hotel poskusiti kristjanska junaka.

Komej da je končal Nadir, prihitel je prestrašen sužnik povedat, da je kraljeva straža obstopila hišo, in načelnik — da ima kraljev ukaz do Esfendiarja.

Vsi so se ustrašili tega nenavadnega čudnega oznanila. Nadir in Esfendiar sta pa že precej vedela, kak je ta zaukaz, pa zakaj. Načelnik telesne straže je stopil v sobo in list podal Esfendiarju, list, v kterem mu je kralj velel, naj nemudoma izroči — Miroes-a.

Esfendiar odpečati pismo in prebere. Obledel je in pogledal mladenča, čudno da ni jok posilil ga. Nadir je vedel, kaj pomeni ta pogled. Vstal je, k nebu pogledal in iz globočine svoje duše povzdihnil: „Bodi tvoja volja, Gospod! Ti si dal — Ti zopet vzameš, Tvoje ime bodi hvaljeno. — In ti, sin moj, ljubček

moj, tvoja ura se bliža! Kralj te kliče, čaka te huda skušnja. Magi te bodo obdolžili, da si izdajnik. Grozovitni smerti, rabeljnovi roki ne uideš zdaj, kakor hitro ne storiš tako, kakor bodo oni hoteli. Ali bodi serčen, moško se vedi, ne udaj se! Bog bode s teboj. — Gorje pa ti, ko bi utegnil zdaj zatajiti Kristusa!“

„Nikar, ne boj se, oče!“ odverne sin, navdušen, ves v svetem ognji, v tacem, v kakoršnem ga dozday ni videl še nihče. Vem, komu sem se uveril. Kristus mi je ljubši, kakor življenje, njegova vera drajša, kakor kri mojega serca. Ljubim te, oče! — Ne boj se, nikar ne, nikar; saj tebe jaz ne žalim. — Tudi ti si terpel za vero, izgled si sinu, in če Bog dá, sin bode vreden naslednik svojega očeta.“

„No, tedaj le vstani, sin moj!“ vskliknil je radosten Nadir, objel in objemal svojega sina. „Idi z Bogom — postani mučenik!“

Ko sta se nekoliko časa objemala, poslovil se je serčni sin od junaškega očeta, potlej pa šel z vojščaki v kraljevo palačo.

Vsak si lahko misli, da kralj ni na svoj dobiček zaukazal, naj zapró Nadirjevega sina, zato ker ni tako sovražil kristjanov. Magi, ti so silili va-nj že nekoliko časa. Hoteli so podkuriti ga, razserditi na kristjane. Pa niso ga mogli nikakor. Nadirjev in Miroesov utek, ta jim je pa zopet ponudil priliko, da so pritisnili va-nj. Tožili so mu, kako zaničevanje je to za vero; kako neizrečeno kristjani čerté Mithrine skrivnosti, tako da nazadnje so vendar prisilili ga, da je dal ukaz: vsak mag, ki utegne izneveriti se, vsak tak mag da mora biti hudo kaznjen po zakonu.

Ko je bil kralj zapovedal to, stikali so magi nekoliko tednov za Nadirjevim sinom, pak zastonj. Na zadnje so Ormazanovi gleduhi zasledili ubéznika.

Zgodilo se je, da je prej ta večer v Ktesifonu Nadirja in njegovega sina srečal nek mož, kateri je bil v Ormazanovi službi. Ta najemnik je Nadirja poznal že dolgo prej. Tudi zdaj je precej spoznal oba: očeta in sina. V mraku je šel za njima prav do Esfendiarjeve palače, zato da je vidil, kam sta šla, potlej je pa berž oznanil Ormazanu. Zgodaj zjutraj je Ormazan že vedel, da sta pri Esfendiarji Nadir pa Miroes. Komaj so se odperle velike zlate vrata kraljeve, Ormazan je bil že na kraljevem dvoru in opomnil kralja, naj izpolni obljubo. — Moral je kralj dati ukaz, naj zapró ubežnega maga.

Ko so bili zajeti Miroes, načelnik in stražniki prišli iz Esfendiarjeve palače, čakalo je že vse polno radovednih ljudi na ulici. Nadir, Esfendiar in Nuredin so šli nekoliko korakov za Miroesom. Magom je gotovo bilo do tega, da bi se to razvedelo, kralj pa da bi bil prisiljen na smert obsoditi odpadnika. Po bliskovo hitro se je razletela po mestu ta novica.

Ko so bili ktesifonski kristjani zvedeli, da je brat zajet, prišli so mu nasproti, in z vsakoršnimi znamenji serčili junaškega mladenča, ki je šel med vojsko. Naposled so prišli h kraljevi palači. Straže so razgnale ljudi, le mogočnejši so smeli v dvorano, kjer se je kralj vsedel na sodni stol. Ko je Nadir povedal, kdo da je, šel je skozi mnogo stražo za sinom. Vse je gledalo ga. Ime in njegove junaške dela so bile še zmirom dobro znane po vsej Perziji. Med dvorniki in prednjimi kraljevimi služabniki je stalo mnogo taci, ki so vidili ga časi, kako je s svojo močno roko razganjal sovražnike kakor pleve; s častjó so pogledovali ga — častnega moža, ki je s pokojnim veselim obličjem svojega sina spremljal k smerti.

Sredi med množico je stal prestol — na njem je sedel pa kralj. Mnogo magov je bilo krog njega.

Tudi Miroes se je približal prestolu in globoko priklonil se kralju. Dostojno obnašanje, lepa postava, jasno obličje mladenčevo je ganilo kralju serce. Zató so se magi še hujše razljutili na mladenča.

Nastala je tihota, in kralj je djal Miroesu: „Mladeneč, povej, kdo si?“

„Miroes, sin Nadirjev!“ odgovoril je spodobno mladi junak.

„Ti si tedaj potomec iz plemenitega kolena! Zakaj si tako onečastil skrivnosti naših bogov?“

„Moji tožniki, o kralj, ti, ki so me obdolžili take krivice, ti sami so krivi. Oni so me ukradli očetu in odgojili v veri, ki se ne stika z vero, v kateri sem rojen.“

„Vem vse“, djal je kralj. „Ali zakaj si pa onečastil Mithrino skrivnost, zakaj razodel jo tujcu?“

„Ta tujec — saj so moj oče. Utekel sem, hotel sem jim pomagati na svobodo.“

„Zaslužil si smert“, odvernili je zopet kralj. „Moli ogenj, dušo vsega sveta, če ne, umreti bodeš moral.“

„Spoznal sem resnico, o kralj! Za to resnico pa rad umerjem na pričo svoje vere. Jaz verujem v Boga edinega, in Njegovega Sina Jezusa Kristusa, kateri je bil iz nebes prišel svét odréšit.“

„Motiš se, in ni res“, opomnil je kralj. „Človek, ki je na križu umerl, tak ne more biti Sin živega Boga.“

„Ali Kristus je Bog in človek. Prelil je za nas kri, in da nas ljubi, to je pokazal, ker je umerl za nas.“

Te besede so razhudile kralja. Vstal je in serdito djal: „Znaj! Slušaj! moli ogenj, če ne, jutri ti rabelj odseka glavo.“

Miroes je križem djal roke na persi, in mirno pogledal kralja. Radostno je Nadir gledal junaškega sina; zdelo se mu je, da mu že leskeče mučeniška krona na glavi.

Kralj je mignil in služabniki so oltar prinesli na sredo dvorane. Magi so zapalili na njem vonjivo drevje.

„Glej, sin Nadirjev!“ spregovori kralj. „Ura ti že bije. Moli ogenj — ali pa umerješ že jutri!“

„O kralj!“ odverne mladeneč, „ti si gospod — dobrotljiv in moder. Ogenj in zvezde so stvari božje, jaz molim pa le Boga.“

„Sam si se obsodil na smert, zaslepljenec!“ oglašil se je kralj, stopil s prestola in šel v svojo sobo. Magi so plesali, tako so bili veseli. Nadjali so se, da bode vprihodnje kralj voljnější, ker je enkrat vendar enega kristjana obsodil na smert. Tudi kristjani so se veselili, ali njim je drugačno veselje objemalo serca. Miroes se je spustil očetu v naročje; pričujoči kristjani so obstopili očeta s sinom, veselega tako, kakor po kaki zmagi. Vsi so se veselili in srečo vošili mlademu mučeniku.

Pa Miroesa so odpeljali v ječo; ločiti se je moral oče od sina, sin pa je molil in pripravljaval se za slavno mučeniško smert.

Drugi dan se je bil komaj zaznal dan, že so se zbirali goreči kristjani pred ječo. Mladi, stari — vsi so bili prazniško oblečeni, in serca in misli so imeli pri Bogu. Nadir si je bil izprosil, da je smel nekoliko ur biti pri sinu v ječi in potlej spremiti ga na morišče. Eno uro po solnčnem vzhodu so stražniki peljali mladega mučenika iz ječe. Oče je šel ž njim, rabelj pa za njima nekoliko stopinj. Med kristjani sta bila tudi Esfendiar pa Nuredin. Miroes je bil kakor že v nebesih. Obličje mu je sijalo od nebeške radosti, pokoj

in veselje mu je žarilo iz oči. Neprenehoma je molil; čem delj, tem podobnejši je bil nebeščanu. Oče je šel zraven njega in tudi molil. Smeh se mu je zazibal po licih, solze zasvetile v očeh vselej, kedar je pogledal sina.

Predno so prišli na morišče za mestom, minulo je bilo pol ure. Neznano veliko ljudi je čakalo. Še enkrat je Miroes z veselim obličjem objel milega očeta. Ali nobena solza ni prirosla Nadirju v oko. Poslednjikrat je še blagoslovil sina. Vesel je bil, da bode sin kmali kmali med mučeniki, med nebeščani. Esfendiar, Nuredin in mnogi drugi so pa na ves glas jokali.

Naposled je Miroes pokleknil in sam glavo nastavil na štor. Rabelj je vzdignil meč — nameril — mahnil — in zvalila se je glava na tla, kri pa je valoma tekla kristjanskemu junaku iz trupla.

Kristjani so se blizo rinili in vsak svojo ruto namočili v mučenikovo kri. Tudi Esfendiar in Nuredin sta namočila vsak svojo, in od tačas sta bila — kristjana.

Mučenikovo telo so odnesli na Esfendiarjev dom. Kristjani so vzeli vsak nekoliko njegovega oblačila, in ko so z drago vonjavo pomazilili truplo, zavili so ga potlej v belo platno.

Nekoliko dni za tem je v kristjanski cerkvi bila velika slovesnost. Blagega Esfendiarja, njegovega sina in ženo so kerstili vernim kristjanom na veliko radost, Nadir se je vernil na gore k groboma svoje žene in hčeri. Esfendiar in Nuredin sta spremila ga, Miroesa so vzeli seboj. Srečno so prišli na mesto. Nadir je nov grob izkopal pri križu med palmami, in poleg matere zagrebel sinovo telo. Predno je minulo nekoliko nedelj, počival je tudi Nadir v četertem grobu.

Esfendiar in Nuredin sta dala na grobéh med palmami postaviti kapelico, potlej sta se pa vernila v Ktesifon; ponos sta bila mali perziški cerkvi in pozneje je tudi njima zasijala večna mučeniška krona.

Poslovenil Podgoriški.

2.

Cérkev sv. Križa pri Belaku.

Človeku je prirojeno, da viditi želi tiste kraje, v katerih so se godile reči, ki so s časnim ali večnim blagrom njegovim v ozki zvezi. In kedar je vidil one srečne kraje, spominja se živo tistih za človeštvo sploh tako imenitnih dogodeb, ki so se godile ondi. Zato vidimo pri vseh narodih vseh časov, da so radi hodili na take mesta, da so romali. Pri nekterih ljudstvih je bilo celó zapovedano romati. Tako mora vsak pravi Mohamedanec popotovati enkrat v življenji v Meko, kamor je padel, kakor basnujejo Arabci, kamen iz nebes, ki je bil v začetku bel, pozneje pa ves čern postal zavoljo grozних pregreh, ki so se godile po svetu. Pri Judih je bila božja postava, ki ukazuje, da mora vsak odraščeni moški o praznikih romati v Jeruzalem.

Tudi mati katoliška cerkev je požlahnila staro prelepo navado vsem narodom in ljudstvom na svetu v korist. Ona nas sicer uči, da je Bog povsod, da smemo povsod povzdigovati roke k

očetu njegovih ljubljenih otrok in da nas more uslišati, če smo doma ali na polji, ali na kaki gori ali kje drugej; ali dobro pa tudi vé skerbna mati, da imajo božje pota za kristjana nekaj posebno spodbudljivega, nekaj nebeškega v sebi. Kdor mojih bravec ni že sam čutil, ako je bil kdaj na kaki božji poti, kako vnet, kako goreč je bil tistikrat, kako ves drugač se je vernil proti domu! Zakaj tukaj, tako rekoč, z lastnimi očmi gledamo, kako se je Bog pri raznih prilikah skazoval ali mogočnega vladarja nebes in zemlje ali pravičnega sodnika živih in mrtvih ali milostljivega očeta, ki noče smerti grešnikove, ampak da se spokorí in živi. Tukaj še le spoznavamo, kaj smo mi proti Bogu, — prah in senca, kako revni da smo, kako bi se nam godilo, ko bi nam ne kimalo od druge strani neskončna ljubezen božja. Take misli presunejo slehernega in poboljšan in potolažen verne se domu. Zato so papeži dajali odpustke tistim, ki so romali v take kraje, celó za pokoro so nakladali romanje na kako božjo pot.

Take občutke so imeli že prvi kristjani. Tedaj so pogosto obiskovali za keršanstvo najimenitniše kraje: Betlehem, grob Odrešenikov in sploh vse tiste mesta, kjer je Kristus bival. Ko je divji Saracen le-te svete kraje ugrabil, spremenili so se ti občutki v goreče djanje; od tega časa vidimo veličanske trume na poti proti sveti deželi: cesarji, kralji in hrabri junaki si navdušeno opašejo ostri meč in gredó nad brezbožnega roparja.

Ravno tako so že zgodaj jeli kristjani romati k groboma sv. Petra in Pavla v Rim. Pozneje so obiskovali gomile posebno imenitnih svetnikov, vzlasti so hodili v take kraje, kjer se je veliko čudežev zgodilo, ktere nam spričujejo cerkveni očaki. S ču-

deži je Bog naznanjal, da mu je všeč romanje in da so mu mile take božje pota.

Božjih potov, ki so posvečene ali Materi božji ali kakemu svetniku ali kaki svetnici, ali kjer so se godili posebni čudeži, ima skoraj vsaka dežela po več ali manj; tako je na Španjskem imenitna božja pot sv. Jakopa v Komposteli, na Monserat so romali kralji, vojvodi, vitezi. Na Laškem je Loreto, na Švicarskem Einsiedeln, na Štajerskem Marija Celj. Tudi Slovenci niso brez njih. Med drugim spričuje njih pobožnost velika množica božjih potov. Vsak Slovenec, če ne more v Marijo Celj na Štajerskem ali k sveti kervi na Koroškem, gre vsaj na Tersat v Istriji, na sveto goro blizo Gorice ali na Višarje ali v Velesovo, na žalostno, limbarsko ali šmarno goro; na božjo pot pa mora. Le-te ravno kar omenjene so slehernemu že znane; naj še eno temu številu pridenem, ki še ni tako obče znana, ki sicer ni tako stara, kakor Tersat, ne bogata kot Marija Celj, ki nima tako lepih in starih slikarij kot Velesovo, ki je pa kaj čudna v začetku in početku svojem. Ta božja pot je cerkev sv. Križa na Peravi, na desnem bregu podravskega.

Ljubi romar, ki si prišel v Belak, pojdi z menoj! Le četertinko ure imava po gladki, z drevjem obsajeni cesti, ali če ti je ljubše, pojdiva poleg dereče Drave, da dosepeva k cerkvi, ki te že od daleč vabi k sebi. Od ceste oberneva se na desno in stopiva skozi vrata na dvorišče, ki se razprostira med cerkvenimi durmi in lepo pristavo Ghonovo. Mogočno stoji rudeče-bela cerkev pred nama in njena 177 čevljev visoka zvonika pomenljivo kipita proti nebu, za njima pa se ponosno dviga 30 čevljev čez sredo dolga in 120 čevljev visoka kupla. Zidana je cerkev v rimskem slogu, podobna je Šent-Peterski cerkvi v Ljubljani,

ki je zmanjšani posnetek veličanske cerkve sv. Petra v Rimu.

Pred vhodom stojita dva stebra, ki deržita balkon, na katerem stoji podoba našega Odrešenika v rudečem plašču, ko ga je Pilat pokazal ljudstvu rekoč: *Ecce homo* (Glejte človeka)!

Stopiva čez prag. Precej pod korom zagledaš podobo: Jezus izganja prodajavce in menjavce iz tempeljna. Kaj lepo doveršena slika je. Kristus vervi v rokah ti stoji tako živo pred teboj, da ga skoraj slišiš, kako v sveti nevolji kliče: „Pisano je: Moja hiša je hiša molitve, vi pa ste jo storili jamo razbojnikov“. Škoda, da nisem mogel pozvedeti imena umetnika, ki je bil, kakor pravijo in kakor se lahko tudi iz slike same posname, Lah in sicer Benečan. Samo številka 1743 kaže, kedaj jo je izdelal.

Ostale slike na stropu in v kupli so brez umetniške cene. Posebno lepa je kupla, ki se vzdiguje v sredi nad cerkvijo, znotraj je lesena, od zunaj pokrivajo jo razne slike; galerija, ki jo obdaja znotraj, je tudi lesena.

Cela cerkev je podobna križu. Daljša stran, to je od velikega oltarja do stebrov zunaj, meri 124 čevljev, krajša pa je pod kuplo, kjer je cerkev naj širja, 69 čevljev dolga.

Oltarje ima cerkev tri, na velikem je sv. Križ; sv. Dizma na enem stranskih oltarjev je izveršila tista roka, kateri smo se že čudili, ko smo ogledovali podobo pod korom; podobnost v izdelavi med to in uno je tako velika, da smemo reči, da ste od enega in tistega mojstra, ktereга, žali Bog, spominske bukve ne imenujejo.

Pervi pogled kaže, da cerkev sv. Križa ni stara: zidava, slike, oltarji glasno govoré, da je iz novejših časov. In res, spominske bukve, ki jih hranijo v fa-

rovžu, poterjujejo nam to; v njih beremo namreč, kedaj, kako in zakaj so jo sezidali. Naj ti torej, ljubi romar, posnamem iz omenjenih bukev, kar je deloma že leta 1774 tedajšni fajmošter kriški v posebni knjižici na svitlo dal, in deloma kar še ni zagledalo svitlobe.

V davnih davnih časih bila je ondi, kjer sedaj cerkev stoji, pristava z družinsko hišo necega Jurja Sigmunda Regačnika. Obdana je bila le-ta pristava z zidom, na katerem je bila po polnočni strani skoraj tik zilske ceste namalan križ. Po noči so malopridni fantje v pristavo k družini v vas zahajali in prederzni plezali čez zid na tistem mestu, kjer je bila podoba našega Zveličarja, zakaj ta pot zdela se jim je najkrajša in najboljša.

V tistem času, to je bilo leta 1708 začne iz zida nekaj rasti in sicer tam, kjer je bil križ, kakor da bi bil Bog s tim hotel pokazati, da se mu skruni podoba njegovega Sina. Ali fantje niso nič marali za to, timveč vseč jim je bila gerča, kajti zdaj so stopali na-njo in tako lože skakali čez zid.

Ker je pa dež in vedno stopanje tako pokončalo podobo, da je ni bilo skor nič viditi, zaukaže gospá Regačnikova, tedajšna posestnica, naj zid z gerčo omečejo in pobelijo, da dalje ne bi oskrunjevali podobe božje. Ali omet se ni prijel zida, torej ponovi Regačnikova v drugič in tretjič prvi ukaz, pa zastonj: naj so še tako ometavali, malta se je vselej razsula. To je nektere osupnilo, vendar se še niso nič kaj zmenili za to, kajti mislili so še sploh zmirrom, da fantje pri nočnem preskakovanji krušijo malto.

Tako je ostalo nekaj časa, kar zbolí na pristavi hlapec z imenom Klement. V glavi je terpel grozne bolečine; vse prizadevanje, ozdraviti ga, bilo je za-

stonj. Več tednov je terpel brez pomoči. Neko noč se mu senjá, kaj, če bi ondi zdravja iskal, kjer nekaj raste iz zida. Zjutraj pri zajterku pové svoje sanje družini, ali smejali so se mu in norčevali se iz njega. Tedaj je opustil, kar so mu velévale sanje. Drugo noč se mu senjá ravno tako. Zdaj se pa ne zmeni nič za norčevanje hlapcev in dekel, ampak s terdnim zaupanjem v božjo mogočnost gre h križu in glej: ozdravel je. Iz hvaležnosti postavi pred križem klopico, kjer je poznej še mnogokrat molil in Boga hvalil za zadobljeno zdravje.

Ne dolgo po tej prigodbi zbolí tudi posestnica one pristave, gospá Regačnikova: jelo jo je tergati po vseh udih. Iz vseh bližnjih krajev sklicani zdravniki jej niso mogli pomagati. Sedaj še le pride poslom na misel, da so svetovali gospodinji, naj se tudi ona tje oberne, kjer so nedavno Klement in dva druga hlapca našli tako izdatno pomoč. Gospodinja uboga. Ker pa zavoljo hudih bolečin ni mogla stopiti na noge, nesle so jo dekle k omenjenemu križu.

Po serčni in zaupni molitvi verne se gospa zopet domú, ali sedaj ni bilo treba nosilnice: vesela je sama korakala.

Odsihmal so pogosto poklekovali mimogredoči na klopico in molili pred križem. Vidili so namreč in opazili, da se iz gladkega in ravnega zida nekaj glavi podobnega zmirom bolj in bolj pomika. Ko je bil viditi ves obraz, prikažejo se kmalo potem desne persi z rano, potlej pa leve. To se vé, da so jeli ljudje vreti od vseh strani gledat, kak čudež se godí na Peravi.

Hitro naznanijo vse te prigodbe od kraja do konca grebenjskemu samostanu, kot duhovski oblastniji. Predno pa povemo, kaj se je dalje godilo, naj odgo-

vorimo uprašanju marsikterega braveca, zakaj so sporočili vse to grebenjskemu kapitelnu.

Leta 1229 je bamberski *) škof ali vladika Ekbert, istrijanskega mejnega grofa Bertolda II. sin, v Belaku napravil bolnišnico sv. Katarine za 12 revežev, v kateri so pa tudi pobožni romarji našli prenočišča in zavetja. Daroval jej je v ta namen mnogo rodovitnega polja in senožeti in desetino poljskih pridelkov na Peravi, kjer je stala tistih dob mala cerkev sv. Petra. Ta cerkvica je bila bamberska, ali duhovne so jej pošiljali oglejski očaki, kar ni bilo nič kaj vgodno bamberskim škofom. Zategadel se pogodi bamberski knez Henrik pl. Šmidefeld 21. grudna 1244 z očakom Bertoldom, bratom imenovanega Ekberta tako, da je izročil cerkev sv. Martina blizo Belaka Bambergu proti temu, da so dali cerkvi, sv. Petru posvečeni, samostojnost in jo prepustili romarski bolnišnici sv. Katarine. Tako je bila cerkev na Peravi združena z bolnišnico v zgornjem belaškem predmestji.

Ravno ta Bertold je pomnožil potem, ko je bil njegov brat bamberski škof Ekbert leta 1236 ustanovil v Grebenji (Griffen) na zemlji svojega brata Henrika samostan za premonstratenzarje, dohodke

*) Leta 1007 namreč je nemško-rimski cesar Henrik II. ustanovil škofijo bambersko v zgornji Frankoniji, ki spada sedaj pod bavarsko krono. Le-tej škofiji je dal cesar svoje posestva na Koroškem in sicer na zgornjem Belaško ravnino do tje, kjer se vije Bela skozi votline planinske proti Taljamentu; na spodnjem od zahodnih brežin Golovca do Reihenfelsa. Tako je prišla cela belaška okolica pod oblast škofije nemške in je ostala čez sedem sto let pod njo, do 1759, v katerem je škofija vse posestva v Goratanu prodala cesarici Mariji Tereziji (Vonend. die Herrschaften des vormaligen Hochstiftes Bamberg in Obernkärnten).

tega samostana ter mu dal bolnišnico sv. Katarine, s katero je bila cerkev sv. Petra na Peravi 1280 sklenjena. Zdaj je tedaj bolnišnica s Peravo vred postala lastnina grebenjskega samostana, od koder je dobivala dušne pastirje, ki so ob enem leta 1685 tudi službo opravljali na Peravi.

Slehnemu je sedaj jasno, kako je bil grebenjski kapitel dobil oblast čez Peravo in zakaj so se torej tje obernili. Ondi pa, kakor naš sporočevavec dalje piše, ni hotel verjeti tedajšni prelat Avguštin Pihler, kár so mu pripovedovali o čudnih prigodbah 'na Peravi. Mislil si je, da so le prazne sanjarije, ki bodo tako kmalo zginile, kakor so prišle.

Ker je pa križ le zmirom bolj naraščal in ker se je čedalje več čudežev in znamenj godilo in ker je zavoljo tega ljudstvo še bolj sililo v prednika, naj pride, sklene Avguštin, to reč natanko preiskati. Spusti se tedaj na pot. Ko se pelje iz Verbe proti belaški ravnini, pride mu na misel, da zidar, ktereга je bil seboj vzel, nima nobenega za preiskavo potrebnega orodja pri sebi. Ali komaj si to misli in spregovori, leži pred njima na cesti zaželeno orodje. Prelat sedaj nič več ni dvomil, ampak verjel je in ostra preiskava ga je poterdila v njegovem prepričanju. Bil je tedaj Avguštin od kraja neverni Tomaž; gotovo bi se ne bil tako naglo spremenil, ko bi se ne bil prepričal, da je gola resnica, kar so govorili ljudje o čudodelnem znamnju. Saj je sam lahko vidil glavo in persi, kako so rastle iz zida. Poleg tega je bilo mnogo tako poštenih in zraven tudi zvedenih ljudi, ki so bili priče raznih čudežev. Gotovo so bili tedaj taki terdni dokazi dovolj, da je moral verjeti in prepričati se prelat, zakaj neveren človek se ne da tako lahko preslepiti.

Kakor smo omenili, vrelo je radovedno ljudstvo k sv. križu na Peravo; kdor je imel kako bolezen, iskal je tukaj pomoči in polajšanja in ga tudi našel. Polagoma so več klopice postavili pred rastečim križem, poslednjič bilo je treba, da so napravili kapelico čez podobo in jo zgradili.

To je premoglo prelata in ves kapitel grebenskega samostana, da je sklenil leta 1720 zidati cerkev v večje posvečevanje in večo slavo Zveličarja križanega in sicer, kakor bi se bilo spodobilo, ravno nad britko martro. Ali bamberška gosposka ni pripustila, da bi bili cerkev čez zilsko cesto pomaknili na njen svet, kar bi bilo treba, ako bi htela cerkev v sredi hraniti podobo.

Tačasni glavar bamberški pl. Trokav se je posebno krepko upiral zidanju na škofijskem svetu in berž ko ne bi bili po vodi splavali vsi sklepi norbertinskega kapitela, ako bi ne bila prišla komisija nalašč iz Celovca, na Peravo. Ta komisija, katero je vodil grof Wagensberg, poznejši koroški deželni poglavar in v kateri sta bila med družimi grof Thurn in graški prokurator g. Ciceroni, precej ukaže, naj nemudoma začno zidati na deželni zemlji. V Bamberg so pa pisali, naj urno nazaj dadó sv. Križu darovane denarje z obrestmi vred, ako si nočejo nakloniti hudih nasledkov. Kmalo so poslali iz Bamberga 500 gold. vsaj za začetek zidanja. Se vé, da poslani denar ni zadostil za napravo tako veličastnega hrama božjega, kakor so si ga sploh želeli. Ni bilo tedaj drugače, kakor da so Norbertinci svoje bogate zaklade odperli in prav globoko segli va-nje.

Pred vsimi bilo je treba, da so staro hišo družinsko poderli in novo na drugem mestu sezidali. Zdaj še le je bilo mogoče, lotiti se zidanja nove cerkve: to se je zgodilo 11. rožnika 1726 na binkoštni

torek; ta dan namreč so položili prvi kamen za novo cerkev. Spominske bukve nam popisujejo to redko slovesnost prav obširno, naj samo nekaj malega posnamem iz njih.

Na Peravi kakor tudi v Belaku se je zbrala omenjeni dan taka množica ljudi, kakor morebiti še nikoli ne prej ne poznej. Iz mestne cerkve sv. Jakopa je šla velika procesija na Peravo v tem-le redu: Naj prve so šle vse bratovščine iz Belaka in njegove okolice z zastavami in banderi, za temi je korakala mestna straža v najlepši vojaški opravi in z orožjem; tem so sledili duhovni iz bližnjih in daljnih krajev; za temi so veselo godli mnogoverstni godci, ki so šli ravno pred celebrantom v polni škofijski opravi (imena ne imenujejo bukev); potem so korakali cerkveni očetje, med katerimi so se odlikovali baron Anton Sembler, Ferdinand pl. Regačnik, tačasni posestnik peravskega dvora, častniki in druga gospôda. Na Peravo prišedši blagoslovil je celebrant svet in prvi kamen k novi cerkvi, potem so šli v cerkev sv. Petra in zapeli: Tebe hvalimo.

Veselo in urno so začeli zidati. Janez Eder je naredil načrt nove cerkve, zidarski mojster Andrej Sigl je zidal po tem načertu, celo delo pa je vodil opat Avguštin Pihler, ki se je bil odpovedal svoji časti v samostanu in šel za oskerbnika v Belak. *)

Ali kmalo so potekli pomočki; zidanje je jelo pešati, skoraj da ni vse zaspalo. Da se to ni zgodilo, gre hvala samostanu grebenjskemu, ki se je prizadeval, kolikor mu je bilo v moči, da se je vsaj toliko izdelalo, da so mogli leta 1744 16. dan velicega travna tudi na binkoštni torek posvetiti cerkev in

*) Umerl je ta blagi prelat l. 1753.

pervo mašo brati v nji. Darovi pobožnih romarjev so pripomogli, da so leta 1751 izdelali novi hram božji.

Pervega velikega serpana jo je slovesno blagoslovil Dragotin Miha grof Attems, goriški nadškof.*)

Kaj se je pa zgodilo s čudodelno podobo sv. Križa? vpraša morebiti marsikdo mojih ljubih bravecev. Ostala je, kakor je bila, pokrita s borno kapelico. Do leta 1771 so prevdarjali in posvetovali se, kaj početi z njo. Nekteri so menili, naj se odterga tisti kos zida, kjer je rasel križ, in naj se prenese v novo cerkev. Ali to ni obveljalo, kajti bali so se drugi, da bi ne razpadel zid pri selitvi, ker je bil že silno star. Tudi niso vedeli prav, kam z njim? V sredi cerkve je bilo premalo prostora, nad svetiščem bi ga ne mogli ogledovati pobožni romarji, družega za sv. Križ pripravnega in spodobnega mesta pa ni bilo v cerkvi. Na drugi strani je pa tudi dostojniše in prav, da so na onem mestu pustili čudotvorno podobo, kjer je bila od početka in kjer bi imela stati v veden spomin.

Grebenski prelat Rafael je vse to dobro premislil, torej ukaže l. 1771, naj se križ pusti tamkaj, kjer je bil že od nekdanj in naj ga z novo kapelico zedinijo s cerkvijo.

*) Grof Attems je bil rojen 1. malega serpana 1711 v Gorici. Leta 1749 izvolil ga je papež za apostoljskega namestnika v Gorici. Ko je papež Benedikt XIV. razdvojil oglejsko očastvo v videmsko in goriško nadškofijo 6. mal. serpana 1751, postal je grof Attems prvi nadškof goriški. Bil je skerbni oče svojih otrok, posebno ubozih in zvest pastir svojih ovčic; zato ga je cesarica Marija Terezija izvolila za c. k. kneza. Umerl je 18. svečana 1774 (F. Blažič. Kratka povestnica nadškofije goriške).

Pervi kamen so položili 11. dan malega travna, 12. rožnika 1771 so končali in z navadnimi svečanostmi blagoslovili mično kapelico.

Le-ta kapelica je tik ceste, ki pelje iz Belaka na Zilo, derži se cerkve na vzhodni strani ter se razprostira od severa proti jugu tako, da sta si oltarja, kapelski in cerkveni, ravno nasproti. Na zidu vidiš naslikane prigodbe, ki smo jih že omenili, ko smo govorili o začetku kriške cerkve. Te slike namestujejo vsacega tolmača in vsak popis tistim, ki ne morejo ali ne znajo brati.

Kolikor bolj je nova cerkev napredovala, toliko bolj je hirala cerkvica sv. Petra. Očetje norbertinci, ki so kakor smo slišali od leta 1685 opravljali službo božjo pri sv. Petru, prevzeli so zdaj kriško faro. Pomagali so jim minoriti od cerkve sv. Marjete v Belaku.

Dolgo je še stala cerkvica sv. Petra borna in zapuščena poleg veličastne nove kriške cerkve. Francozi so v nji spravljali senó in slamo in leta 1809 so jo poderli. Njen sled se še vidi na severni strani pokopališča, ktero so napravili na stroške blagodarne gospé Sidonije pl. Wilčnikove, ki si je s tém lep spominek postavila. Imela je Šent-Peterska cerkvica menda tri altarje, ker tri podobe altarne se še hranjujejo v blagajnici kriški. Na eni teh podob, na podobi sv. Valentina, vidiš dve hiši in cerkev med visokim drevjem, morebiti predstavlja razrušeno farno cerkev sv. Petra.

Nova fara je postala v kratkem kraj, kamor so romali Korošci in Kranjci, vzlasti Gorenci, kar se še dan danes godi. Sploh je navada, da romarji poprej gredó na sv. Višarje, potem se pa oglasijo pri sv. Križu, kjer sleherni kaj daruje. S temi darovi in z doneski drugih miloserčnih dobrotnikov so poprav-

ljali in še popravljajo cerkev, ki nima drugih dohodkov. Tudi fajmostru in kaplanu se odrajuje plača iz teh darov.

Leta 1840, pripovedujejo spominske bukve, so dobili na Peravo 22 centov težak zvon iz Golnerjeve zvonarnice v Celoveu. Imenovane bukve na drobno popisujejo, kako ga je 23. malega travna č. Janez Miha Ahac, celovski dekan, blagoslovil.

Leta 1842 je dala gospa Resmanova narediti nov tlak cerkvi; vzlasti za kapelico so bili razni dobrotniki, Belačani kakor tudi daljni podporniki, zelo vneti. Priča za to je lepo ozaljšana kapelica. Sedajni cerkveni starašina Franc Ser. Interberger se posebno poganja za olepšanje in popravo kapelice in cerkve. Pod njegovim vodstvom se je storilo že mnogo mnogo v ta namen; da le nekaj navodim, opomnim, da so cerkev ravno kar od zunaj tako lepo očistili in osnažili, da meniš, da so jo ravno sezidali. Razun tega so ponovili in oživili že sem ter tje zbrisane slike po stenah. Koliko je ta verli mož sam daroval tej božji poti, ne morem ti naštet, v spominskih bukvah najdeš vse na tanko zapisano.

Ako je cerkev lepa, lepa je tudi njena bližnja okolica. Kakor sem že povedal, stoji cerkev med zilsko cesto in Ghonovo pristavo, ki je mično poslopje, zidano po sedanji šegi. Za hišo razprostira se vert z vodomedom, kipi in s krasnim rastljinakom, ki je komaj dozidan. Od te strani je pogled na Peravo zelo lep, posebno pri Ghonovem znamenji na polji. Na desni vidiš mogočne mejnike koroške in kranjske dežele, na levi kimata Dobrač in Blajberg, pred teboj prijetno dišavo puha krasni vert; novo poslopje za njim spominja te, da si človek pozemeljsk, zvonika zadej pa ti pravita, da naj bodo tvoje misli obrnjene vselej proti nebu. Na prvi pogled od le-te strani bi pač

marsikteri mislil, da ima pred seboj bogat samostan; tako blizo ste cerkev in pristava.

K sklepu naj ti, ljubi romar, omenim lepo navado, ki je že silno stara in ki se je do danesnjega dneva ohranila. Še preden so začeli zidati novo cerkev kriško, bila je vsak petek o gotovi uri sveta maša pri sv. Petru. Do leta 1725 so dobivali duhovni gotov znesek v denarji za to mašo, ali v imenovanem letu je zaostal, ker nova cerkev je veliko veliko potrebovala. To so radi darovali duhovni gospodje na Peravi, ker so vidili, da denar pri zidanji tako dobro služi. Pa že leta 1752 je oni znesek zopet jel redno prihajati, kajti samostan je sklenil, da se naj v povzdigo češčenja božjega za vedne čase vsak petek daruje sv. maša z dvema blagoslovoma z rešnjim Telesom in z orglami in petjem, kar se skerbno še danes spolnuje. V štiridesdnevem postu pa molijo na Peravi križev pot in sicer v petkih po žegnani maši v slovenskem, v nedeljah po žegnu ali blagoslovu pa v nemškem jeziku; res lepa, koristna naprava.

Ker so zaterli samostan grebenjski in ko so se razšli premonstratenzarji, prišla je fara sv. Križa pod kerško škofijo, ki tu sem večidel duhovne gospode pošilja, ki znajo poleg nemškega tudi slovenski, kajti Slovenci pogosto zahajajo k sv. Križu.

Ob kratkem sem ti tedaj, ljubi slovenski romar, razložil, kako je bilo poprej na Peravi in kako je zdaj; kako čudapoln je bil početek in začetek lepe božje poti sv. Križa; kako lepo se je razvijala v teku spremenljivega časa in kako mogočno in glasno nam zdaj govori, da naša vera še ni umerla, ampak da krepko živi, da se kaže še zmiraj v olepševanji svojih svetišč in blagodarnosti svojih nasledovancev. Prebral si vse te čertice, ljubi bravec, ali da se prepričaš, da je tako, pojdi sam na Peravo in glej in verjel boš.

Kedar boš v molitev ves zatopljen klečal pred prečudnim križem in tako rekoč govoril s Tistim, ki je visel na njem, tedaj se spomni tudi svojega ubogega, milega in pobožnega naroda. Z Bogom.

J. Parapat.

3.

Ozir po goriškem in teržaškem Primorju in romanje v prestari Ogledj.

(Spomini na velike šolske počitnice 1863.)

Motto :

„Tam, kjer Soča v blagem kraju

Vije se — podobnem raju;

Tam, kjer žlahne tertice

Venčajo goričice—

In to je slovenska krajna.“

Slovenska gorlica.

Premila domovina slovenska, kako krasna si Ti! Srečen res se sme šteti, dà — ponosen sme biti, kateremu je bila stvarnica mila, da je ugledal v tvojih pokrajinah lučico življenja, da je tekla zibelka njegova na zemlji tvoji. Ima li vesoljni svet znamenitosti, da bi se z enacimi slovenska domovina ponašati ne zamogla? Ogleduj po celi zemlji velikanske cerkve, mogočne stavbe železnic, cestà in družih poslopij, orjaške gore, sinje morja, temne jezera, hrušččče reke, peneče slapove, zdravilne vire, plodne poljane, tolste pašnike in visoke planine, rodovitne vinske gorice, bogate rudnike, sloveče razvaline, skrivnostne podzemeljske hrame ter tisočero modrih človeških naprav — in glej! vse to nahajaš tudi na Slovenskem. — Ozri se po stanovnikih naše zemlje! Nahajaš li kje

bolj vnete duhovnike, bolj slavne in učene možé, bolj bistré učenike, hrabriše vojake, čverstejše fante, lepši cvet mladine? — Po pravici je torej pel svoje dni g. A. Pirnat rekoč:

„Goratan, Primorje, Krajna,
 Ž njimi Štajar — zemlja sjajna —
 Dom rodú so slavnega,
 Dom rodú junaškega —
 In to je Sloven'ja mila.“ —

Ako Vas torej mika, ozreti se nekoliko po enem izmed oddelkov naše zemlje, po goriškem in teržaškem Primorji namreč, vljudno Vas vabim seboj, dragi slovenski bratje in sestre! Ogledujte v duhu to, kar je bilo meni v djanji sreča viditi od 14. do 19. septembra 1863.

V kakih 9 urah dospé popotnik od Ljubljane skoz Škofjološko ter dalje skoz Selško dolino mimo Selc, Železnikov, Zaliloga v Sorico. Tukaj cesta neha in odtlej ga pripelje steza prek temnih gor v dobri uri na mejo Kranjsko-goriško. Dvoje visocih gorá, k levi Porezen, k desni Šlatnik, straži tako rekoč tu vhod v Primorsko kronovino. Če se nazaj ozreš proti Sorici, kaže se ti nizko obraščeno gričevje, proti Tominskemu pa odpira se dolina dovolj prijazna. Prekoračivši mejo nahajamo se na Petrovem berdu, dveh nasamnih kmetijah. Po mični livadi koračimo navzdol, pa popotnik! — ne upaj jej. Prej ko si si svest, prideš v tako tesno in kamnito strugo, da kmalo bi si noge podvil. In glej! ravno tu ugledaš prvi sled one ceste, ki bi bila imela vezati goriško-tominsko s kranjsko-selško dolino. Zakaj je ta toliko potrebna in tudi — zlasti do Podberda — že dosti dobro osnovana naredba zastala, to je resnično nezapopadljivo, in če je temu nerodnost kriva, tudi

neodpušljivo. K sreči ta kozja pot ne pelje daleč; zakaj kmalo stopiš ven iz tesne ožine in zdajci se ti odpre in razširi romantična dolina globoko k tvojemu podnožju. Od desne unkray doline sem pozdravlja te pol gola, visoka in rastlinobogata Črna perst. Idilično raztezajo se pod njenimi sterminami gorjanske domovja in cerkvice sv. Lenarta na Bači. — Navpične pečine k levi in globoki prepad k desni, korakaš en čas polagoma navzdol; tam pa, kjer je — kakor veleva národna pripovedka — svoje dni dotlej prispevši Turčin zatesal z britko sabljo znamenje križa v sinji rob z oblubo, da nikdar več ne bo hodil po teh tukavah, tam spusti se pot hipoma navzdol in vodeča nas mimo dveh slapov, pripelje nas vedno niže in niže dol v prvo goriško farno vas Podberdo. Okoli in okoli od stermih gor obdana in brez vsega rednega dohoda je vendar imela leta 1841. ta vas čast, prenočiti v svojem farovžu saksonskega kralja Miroslava Avgusta, ki je o svoji tretji nazočnosti na Kranjskem obiskal gorenska slapova Peričnik in Savico, ter potem botaniziral na Černi persti, odtlej prišel Podberdo in odrinil dalje skoz Tominsko proti Bovecu in Goratanu. *) — Ako te mika mimogredé stopiti v tukajšno, sv. Nikolaju posvečeno farno cerkev, pričal se boš, da vnema za olepšavo cerkvi vlada tudi daleč od mest med stermimi gorami. Letos namreč je bil postavljen tukaj novi kamniti veliki oltar in bil prezbiterij prav lično pomalan. Stalo je

*) Imenovani kralj je ljubil nekako posebno naše avstrijske pokrajine ter jih je pogosto obiskoval. Bil je posebno umen rastlinoslovec. O slovenski Černipersti je izgovoril razsodbo, da „ta planina je v botaniškem oziru najbogatejša, kar jih je on obiskal“. Pis.

to kakih 1300 gld. stroškov. Duhovniija je tukaj že od leta 1739., samostojna fara vendar še le od leta 1848.—Že tukaj se kaže — akoravno še le dobro uro čez mejo — pri stavbah novejših hiš nekoliko talijanski značaj.

Pot odtlej do Hudojužne (2 uri daljave) je o lepem vremenu neprijetna, o deževji za popotnika zelo težavna, — dá, pogosto celo s smertno nevarnostjo sklenjena. Dno ozke doline namreč ima skoraj vse rečica Bača v lasti, kjer si prebira po termasti volji svojo strugo. O lepi uri je že še: — tolče se namreč po brodih in kamenji in so tu in tam čez vodo napravljene kurjim gredém enake bervi. Kedar pa o nalivih stranski potoki in hudourniki pridervijo svojo mokro bogastvo raz stermih gor ter zalijejo hipoma dolino in poplaknejo bervi, takrat je prisiljen pomilovanja vredni popotnik spenjati se enako divji kozi po stermih in ozkih stezah, pogosto nad strahovitimi prepadi. Bog obvaruj, da bi mu stopnje zmanjkalo; zdajci bi bilo po njem. Sicer je osnovana, bolje reči, začertana prek desnega bregovja doline cesta proti Tominu, ali čas, o katerem bo ona izdelana, še ni zaznamovan v pratiki za prihodnje leto. Sploh ne svetujemo nikomur, tu skoz o slabem vremenu popotovati, ker marsikteremu že so tu o deževji vstajali lasjé po konci.

Prebivavci so si pozidali po teh krajih visoko gor po sterminah svoje domovja in če kdo ne vé, kaj se pravi: jesti kruh v pótu svojega obraza, ta naj le-sem pride; tu bo spoznal pravi pomen teh besed. Učiti se zamore pa ob enem tudi tukaj brezbožni sedajni svet, ki častito duhovšino tako rad s „farji“ in mnogimi drugimi še gerjimi psovskami pita, kakšnim težavam se ona z nastopom v svoj grenkohudi stan posveti, zlasti če mora pastirovati v tacih

krajih, kakor so tominske goré. Vendar — povsod je Bog, povsod je kruh; srečen v resnici je le ta na svetu, kdor nosi mir v svojem srcu; bodi si potem že tu ali tam.

V dveh urah tedaj se dospè iz Podberda v Hudojužno. Pač ne nosi ta vas zastonj svojega imena. Nad njo v bregu vidimo duhovniško cerkev Obloško.

Od Hudojužne naprej postane pot nekoliko boljša; povzdigne se pa tudi visoko nad temelj doline ter pelje ob desnem bregovji prek globocih prepadov. Če dalje veča prihaja rečica Bača in votlo odmeva hrušč njenih valov po enotni dolini. V eni uri dospemo v slovensko Koritnico, kjer se odpre stranska gorostasna dolina proti visokoležečemu nemškemu Rovtu, nekdamni veliki fari in stari nemški naselbini. *) Unkraj Koritnice se nam nazaj proti desni tje ozirajočim kaže precej visoko gori na podolgastem rebbru prijazno proti solneu ležeča farna cerkev Bukovo. Svoje dni so hteli po teh krajih lazijoči kervoločni Turki opleniti tudi to cerkev. Že so korakali v breg proti nji in zasmehovali od njenega stolpa milo v pomoč vabeče zvonjenje z besedami: „Le bučaj gori, Lenart! **) drevi pa bodo naše mule na tvojem oltarji zobale“. Ali njih protenje je sklicalo serd božji nad nje; kajti kakor kaže ustno izročilo, bili so čudovito zmagani in potolčeni. Veselo

*) Kterega izmed častitih bravecev mika kaj več in bolj natančnega o teh krajih vediti, naj bere izverstne spise slavnega g. profesorja Štef. Kociancič-a v „slov. Bčeli 1. 1853“ in v „Prijatlu, tečaj 1855“ pod naslovom: „Odgovori na vprašanje društva za jugoslovansko povestnico“; „Nemški Rovt“ in „Bukva na Tominskem.“ Pis.

**) Cerkev je namreč sv. Lenartu posvečena. Pis.

zvonjenje delopusta vsako saboto koj popoldan kliče še dan današnji Bukovčanom v spomin tiste stisek-polne čase.

Kmalo naprej od Koritnice stoji ob potu duhovnijska vas Grahovo s precej čedno cerkevjo. Dalje gre po dolini pot zopet samotno prek desnih gor in se pride n. pr. v eni uri na Knežo. Vasi nosijo če dalje bolj značaj talijanskih stavb, imajo večidel zidane hiše s plitvimi na korce pokritimi strehami. Od Kneže naprej proti Tominu pelje že dobra cesta, ki je bila v poslednjih letih izgotovljena. Zunaj Kneže se kmali pot razcepi. Levi stremen derži naprej po dolini in pripelje popotnika skoz vasi Klovže in Mala-Bača v kaki poldrugi uri v prijetno, od zale okolice obdano vas sv. Lucija na Mostu; od tam pa skozi vas Selo v eni uri do velike ceste, ki priderži iz Goratana čez Predel, Bovec, Koborid itd. na Gorico. Desna, že zgoraj omenjena pot pa pelje, kakor smo rekli, na Tomin in od' tam tudi proti Gorici. Ker v oziru daljave ni ravno velikega razločka; ker se človek odslej naprej, ako so mu finance vgodne, lahko pelje in ker si lahko ogleda poglobitni kraj cele Tominske doline, Tomin namreč, priporočujemo popotnikom drugo desno pot, akoravno tudi perve kratkomalo ne grajamo. Jaz sem si bil izvolil desni cestni oddelek, ki kmali po razdelitvi pripelje v Podmevec, veliko in lično farno vas. — Od tod naprej prideš kmalo v divjo skalnato dolino, kjer se ti pot prek sivih pečin polagoma navkreber vije. Prav prijetno se ti kaže, če se nazaj oziraš, vas Podmevec. Verh dolgega klanca se nam od vasi Lubin naprej pot prične najprej polagoma in potem vedno bolj od-sahovati navzdol; tudi se o lepem vremeni in svitem dnevu čezdalje bolj odpira krasna Soška dolina

(Isonzothal) ter pogled proti Tominu in dalje gor proti Koboridu. Meni je bila, vendar tu popotujočemu že temna noč zakrila lepi razgled, — le svetlo-berleče lučice so se mi lesketale iz daljave in naznanjevale mi, kje stoji Tomin.

Bravci „Novic“ Tomin po imenu dobro poznajo; oni po pogostnih dopisih vedó, da je v tem kraju zbudila Čitavnica in njena pevska družba narodni slovenski duh bolje, ko marsikje drugod, akoravno bi bilo greh tajiti, da Goriško ne šteje mnogo mnogo iskrenih vlastencev, ki marsikterega na-vidz-rodoljuba jako ožakljajo. Imenik slavne naše družbe sv. Mohora kaže nam lepo število za slovensko reč verlo vnetih mož. — Je pa Tomin tudi sam na sebi prav lep, velik in od nekdej sloveč kraj. Stoji nekoliko odzdignjen nad dnom doline na prijaznem homcu, ima sedež okrajne gosposke in dekanije ter mnogo lepih poslopij. Tudi cerkev — na videz delo novejših časov — daje spričalo vneti gorečnosti faranov za božjo čast. Zlasti orgle in ž njimi združene veršeče trombe je vredno slišati. Okolica je opasana z visocimi gorami; posebno one so kaj mogočne, ki mejé tominski krog s kranjskim Bohinjem. Sloveče je le-to gorovje tudi zato, ker je v eni njegovih duplin živel svoje dni slavni talijanski pesnik Dante, pregnan, kakor eni pravijo, zastran svoje ljubezni do neke gospodične knezovskega stanú in zarad pesme, ki jo je nji v čast zložil. Tukaj, kakor eni terdijo, je sestavil slavni pesnik tudi sloveči spev „o peklú“. Duplina se zove po njem „Dantova jama“, domači poznajo jo bolje pod imenom „Zalaška jama“. Prodamo, kakor smo kupili; kdor pa ima čas, naj gre ogledat duplino sam, že za slavnega spomina voljo.

Iz Tomina pelje nas cesta dol do obrežja tu zlo široke Soče, ktera pridervi svoje višnjeve valove iz odperte doline od Koborida ter vodi jih po tesni soteski proti sv. Luciji na Mostu. Čez dolgi kamniti most dospemo kmalo na veliko cesto, ki priderži čez sloveči, leta 1809. s kervavimi potoki posvečeni Predel, ter skoz Bovske tesne in divje soteske, pa tudi od Vidma in od imenitnega Staromesta (Cividale, Forum Julii). Po tej cesti napotimo se tudi mi proti Gorici. Pred nami stoji zdajci vas Volče (— po nekterih Vuče —), ki je po mnenji zvedenih mož nek najstarejša izmed tominskih far. Prekoračimo jo in zdaj pospne se cesta skoz ozko sotesko precej zlo navkreber, derži dalje skoz rodovitno dolino, kmalo pa se spušča po zlo stermih klancih zopet navzdol. Poleg samotno stoječe gostivnice „pri Platarju“ pozdravljamo zopet Sočo, ki skoz divjo in tesno skalnato strugo od sv. Lucije na Mostu doli pribobni. Ustno izročilo pravi, da je Soča nekdej skoz to strugo pod zemljo tekla, kar je pray lahko verjetno; zakaj ako pri sv. Luciji pogledaš čez zidani most, ki čez tesni in globoki skalnati prepad derži, po kterege temnem dnu se peni togotna Soča, merzli mravljinici gomazijo ti po celem truplu. Presneto so morali dobre možgane imeti ljudje, ki so tu čez tako globočino napravljali most. Lahko tedaj je, da je tekla voda kdaj skozi podzemeljski predor. Sploh moram reči o sv. Luciji, ktero vas sem že v prejšnih letih dvakrat obiskal, da je mikavni kraj. Najde in izkoplje se tu tudi mnogo starin, ki kažejo, da je že o rimskih časih stala tu vas ali celo mesto. Blizo tukaj tudi pridruži reka Idrica svoje valove peneči Soči.

Od „Platarja“ naprej gremo ob desnem bregovji Soče še vedno po tesni, od visocih hribov

obdani dolini. V ozko skalnato strugo stisnjeni so še vedno njeni valovi, nad katerimi je cesta visoko gor in precej daleč edino skoz sinje robovje vsekana. Silna globočina zijá pod nami, tako da se človek vkljub dobrim stranskim zidnam z nekakim plašnim čutom in trepetom ozira v strahovite prepade. Da bi se tu napravila terdnjava, živa duša bi ne prišla mimo. V strateškiškem oziru se Soška dolina res živa terdnjava imenovati zamore: le čuda je, da se ona bolje ne zavaruje. Saj se je bil celo prosti narod svoje dni v teh tukavah v bran postavil keryižejnemu Turku ter oklestil ga tako, da je kakor nad Podberdom, tudi tu vsekal v terdi rob svetega znamenja obljubo, da nikdar več ne bo ga le-sem. Iz te soteske ven pridši prične se dolina polagoma odpirati, dokler nas poslednjič okrog Ročina v neznano lepo okolico pripelje. Ne najde se res kmalo kraj, ki bi bil tako mikaven, ko Ročin. Stoji k desni tik ceste. Po dobro obdelanih poljih njegovih rastejo med rodovitnimi njivami celi drevoredi murb, črešenj, breskev, češpelj, jabelk itd. Pa to še ni vse. Rodovitna terta veže drevo k drevesu ter plete viseče, s sladkim sadom nadane vence od debla do debla. Zemlja in zrak dajeta tu tako rekoč svoj bogati plod in če kje — tukaj gotovo misliš se prestavljenega v sredino krasne Italije. Tudi tukaj izkopljejo se še pogosto kake rimske starine.

Od Ročina naprej stisne se dolina zopet bolj, svet pa se ves čas odsahuje polagoma navzdol. V pičli uri pokaže se Kanalski terg, ki razun malih hiš stoji ves na levem obrežji Soče. Spred pred tergom stoji unkraj reke veliko poslopje — pred malo časom nek svilna fabrika, — še više nad tergom pa orjaški grad, kjer je bojè viditi lepa zbirka na platno slikanih podob in tudi družih starin. Pomniti je

namreč, da že Rimljani so tukaj stanovali. Od njih pozidani most *) so razrušili še le leta 1813. Francozi, ono ljudstvo, ki se šteje za najbolj omikani narod na zemlji, in vendar se je v vseh vojskah proti Avstriji tako silno okrutno in sovražno skazovalo. Zdaj veže obrežja novi, krasni, iz kamna rezani visoki most, ki se v dveh obokih derzovito spenja čez ponosno Sočo. Naredil ga je talijanski mojster Picco, oni, ki je delal v Ljubljani „Franc-Karlov most“ pred frančiškansko cerkevjo.

Kanal je precej velik in lep terg, ima sedež okrajne gosposke in je tukaj tudi dekanat za kanalsko dolino. Cerkev stoji prav lepo sred terga in je vredna, da se pogleda. Kamnitni njeni lepi oltarji spričujejo, da terg ni daleč od Laškega. Tudi kamnita podoba na vodnjaku stran cerkve da vganiti kaj enacega.

Kakor se nam je že od verh klanca nad Volčani svet ves čas poniževal navzdol, tako tudi od Kanala naprej gredé cesta vedno nekoliko na nizko visi. Uro hodá od terga stoji k levi ceste znamenje s podobo Marije Device na Sveti Gori poleg Gorice. Velika cesta derži sicer naprej proti vasi Plava, kjer dolina hipoma naredi velik ovinek k levi in pelje pot po nji dalje pod Sveto Goro proti Solkanu in Gorici, — mi pa podajmo se kakor

*) Narodska pripovedka pravi, da stari most je bil pozidal peklenšček sam. Pogodili se je bil z ljudstvom za plačilo tako, da prva duša, ki bo šla čez-nj, bo njegova. Ali zvití ljudjé šantovca opeharijo. Lačnemu kužeju namreč potočijo hleb kruha čez zgotovljeni most, za katerim se pes v hitrem teknu spusti. Plačan je bil tedaj po pogodbi res z dušo. Ali peklenšček ta goljufija silno razkači; serdito zgrabi psa in ga tako trešči na mostu ob tla, da terdni obok ž njim prebije. Tako pravljica, po kranjsko-gorenškem znana.

romarski Slovenci po stezi, ki se tu pri Marijinem znamenju na levo roko od ceste loči. Polagoma navkreber gredé pridemo kmalo v duhovnijsko vas Desklo. Od tod naprej štejejo do Svete gore še 3 ure hodá; svetujemo pa popotnikom, ki niso teh krajev vajeni, saj en čas najeti kakega fanteta, da jim pot kaže. Priderži namreč steza kmalo za vasjo v gozdič in dalje gor med senožeti in pašnike, kjer se pota prekrizavajo na vse strani in človeka lahko omamijo. Precej znoja je na čelu, preden človek prisopiha verh gorovja in se mu pot zopet po gladkih senožetih vravná. Kmalo se zdaj posveti Sveta Gora, ktero pobožni romarji tje gredé tu pri prvem vgladu na kolenih pozdravljajo; enako se tudi nazaj gredé na tem mestu od nje poslové. Razne gore, slovenske in laške, kažejo se nam, ako se oziramo po višavah okrog; pa tudi goličave, pustemu Krasu enake, žalijo tukaj že človeško oko. Od kraja vendar, kjer se Sveta gora posveti, je še dobro uro hodá do nje, ker nas pot pelje še v dolino in potem še le po vedno bolj kamnitem svetu precej stermo gori pod blagoslovljeni Marijin dom, kateri ima vendar od te strani gledan bolj enakost z močno terdnjavo, kakor z romarskim svetiščem. Poslednjič dospemo srečno do vrat, ki deržé skozi dolgo vežo enega izmed gostilniških poslopij v spodnji dvor. Tukaj ugledamo k levi krasne in vkusno sestavljene kamnite stopnice, ki nas po dveh stranéh vodijo gori v zgornji, k desni in levi od dveh košatih divje-kostanjevih dreves obsenčeni cerkveni preddvor. Šestero kamnitih kipov na visocih stojalih kaže na široko pot tje proti cerkvenim durim, ki nas še 7 stopnic nad dvorom vzdignjeni mikavno vabijo v Marijino svetišče. Po šegi slovenskih romarjev stopimo koj v cerkev. Kakor je že navadno, da človeka nekako posebni čuti

navdihnejo, ko stopi v kak romarski tempelj, tako boš gotovo tudi tukaj z nekakim zavzetjem stopil čez cerkveni prag. Cerkev na Sveti Gori je zelo zelo velika, dolga in široka. Po šegi talijanskih cerkvá ni izobokana; namesti oboka služi koj streha. Dvanajstero stebrov deli svetišče v tri ladije. Stene stranskih zidin so zaljšane z raznimi slikarijami. O sredi cerkvi stoji prosto oltar sv. Križa, obdaja ga lesena zagraja, naprej gori se vzdigne cerkev po celi širjavi — če se ne motim — še za devet stopnic. Tukaj še le nahaja se nekaj stolov in dva stranska oltarja. Veliki oltar stoji v malem presvetišču, lepo in čudno ozaljšan. Še en oltarček je od velikega v stranski kapelici k levi.

Kakor vsaka romarska cerkev, ima tudi ta svojo zgodovino, katero naj tu o kratkem omenim. Svoje dni je tukaj, kjer zdaj cerkev in ostale poslopja stojé, pusta gora šterlela v zrak. Reklo se jej je „Skalnica“. Le kaka kumerna travnata bilka je pognala svoj kal iz zemlje in privabila tjekaj kakega pastirja z živinico na višavo. Neka pobožna pastirica in posebno goreča častivka Marije, Urša Ferligojnica, iz Gargare domá, ki je rada umikala se ostalim pastirjem, pasla je jesenskega dne l. 1539. tukaj svojo čredo. Po svoji navadi je molila ravno v čast Marije in glej: kar prikaže se jej nebeška Gospá z sinčekom Jezusom v sjajni rajski svitlobi ter jo nagovori z besedami: „Pojdi in reci ljudstvu, da mi tukaj cerkev zida in me milosti prosi“. Prikazen zgine. Zdajci se vbogljava deklica poda v Solkan in Gorico, ter pripoveduje, kaj je vidila in slišala. Reč pride do ušes duhovske in deželske gosposke, nasledek tega pa je bil, da Uršulo tako dolgo pripravó, naj bi se resnica dokazala. Trikrat mora blaga deklica v zapor, pa vselej je bila po noči od nevidne

moči ječe rešena in najdena v jutro pri svoji čedi na gori, v pobožno molitev zamaknjena. Resnica prikazni je bila zdaj z očitnim čudežem dokazana, ljudstvo zbere se v procesijo, ter vodjeno od duhovske in deželne gosposke gre na goro, kjer se je bila Marija Uršuli prikazala. Perva očitna božja pot bila je to na Sveto Goro. Za silo postavijo malo kapelico; ali bogati darovi stekajo se tako obilno, da kmalo pozidajo namesto nje veličansko cerkev. Pet let po prikazni, leta 1544. 12. oktobra je bila nova cerkev od milostljivega gospoda Egidija Falceta, škofa in namestnika oglejskega patrijarha, posvečena in Solkanski fari ko podružnica dana. Vedno več in več čudežev se je zdaj tukaj zgodilo, vedno bolj množilo se je število obiskovavcev iz vseh sosednih dežel, in ime hriba „Skalnica“ umaknilo se je častitemu: „Sveta gora“. — Za tolike sile romarjev ni bilo, kakor se lahko ume, pripravnih prostorov in prenočišč, tudi duhovščine je manjkalo; tedaj je bilo sklenjeno, zidati potrebne poslopja in tudi samostan, kateri je bil l. 1574 oo. frančiškanom izročen. Naj veselši in slavniši dan bil je pa za Sveto Goro l. 1717, ko so podobo Marijino v procesiji iz Gore v Gorico prinesli, jo tu na velikem tergu „Travniku“ med sjajnimi slovesnostmi z zlato, obilno z žlahtnimi kamni vdelano krono kronali, potem pa spet v častilni procesiji na Sveto Goro nesli in tam veselo osmino tega dneva obhajali. Tri sto, tri in trideset tavžent posvečenih hostij se je bilo porabilo tiste dni za sv. obhajila neštevilnih romarskih množic.

Pa — — pod solncem je vse premenljivo. Druga polovica osemnajstega stoletja menda bo žalostno slovela, dokler se bo štela doba in zgodovina katoliške cerkve. Nastopil je bil namreč čas, kterega

tudi še dan današnji slavijo nekteri novošegni pagani kot svitlo zoro, ki je nadvladala nevednost; med tem ko se ga iskreni katolik z žalostjo spominja. L. 1786 je došlo na Sveto Goro osodopolno povelje, da ima božja pot nehati, in da frančiškani morajo goro zapustiti. Res! žalostno povelje. Podobo Marijino so odnesli iz Gore v Solkan v farno cerkev; samostan, prenočišča in tudi cela cerkev so bili zapadli razvalinam. Celih sedem let je glodal zob časa samotne zidine, dokler niso rajni cesar Franc I. slavnega spomina prošnje pobožnih Slovencev in Goričanov vslišali ter Mariji Devici zopet njeno lastnino na Sveti Gori vernili. Sv. Mihela dan l. 1793 je bila podoba Marijina zopet z veliko slovesnostjo v procesiji od škofa in neštivilnih pobožnih trum na Goro v novič popravljenno cerkev spravljena, kjer deli kot najboljša pomočnica in mati obiskovavnim romarjem bogate zaklade svojih milost. Svetni mašniki opravljajo zdaj duhovno službo z veliko vnemo in delijo Slovencem, Lahom in Nemcem, ki po letu in v zimi obilno sem romajo, v ssv. zakramentih krepčivno dušno moč. Posebno slové gospod Oče Pavl Celoti, krepki 85letni starček in duhovnik že skoz 61 let, ki še vedno z gorečo vnemo duhovno službo opravljajo.

Stopimo zdaj zopet iz cerkve. Ako se je poživil v svetih zidinah naš duh z novimi močmi, razveseluje se zdaj naše oko ne manj nad krasnim razgledom, ki ga na vse strani odpira široki svet. Proti jugu ugledaš konec Soške doline, Solkan in sprelepo Gorico z njenimi krasnimi poslopji in cerkvami; — rajske Berda zapira ti večí del pusta gora, ki se dviguje unkraj Soče; — proti jugozapadu leží planotna Furlanija z neštivilnimi vasmi in cerkvami, omejena od beneških mlakuž; — zapad kaže

Videmsko in Staromeško (Čevdatsko) okolico; k severju globoko pod nami v dolini tiči duhovnijska vas Gargara, dom slavnoznane Uršule Ferligojnice; dalje ugledamo tominske, kranjske in gotovo še družih dežel gore, vverstene eno za drugo. Vzhod stavi nam slednjič pred oči okolico Vipavsko; tudi Nanos in Hrušica kažete nam svojega vladarstva dom.

Za postrežbo skerbi romarjem na Sveti Gori dvoje ali troje gostilnic; prenočišče dobé pa vsi v nekdamnem samostanu. Hvalevredno se gleda natanko, da romarji prenočijo ločeni po spolu, moške in ženske posebej. Tudi tako imenovanih odpustkov, n. pr. podobic, tablic, molkov, škapulirjev itd. itd. se dobi dosti na prodaj. — Tako sem nekoliko in le poveršno popisal sveti kraj, ktereга morda vsak zadovoljen zapusti, posebno ako mu je bilo vreme vgodno. *)

Vzdigniva se tudi midva zdaj, ljubi bravec, odtod in podajva se proti Gorici. Dve poti vodita naju od cerkve proti nji, ena vozna, — druga pa, ki pelje mimo ličnega pokopališča, za popotnike pešce. Zlasti druga je kaj okusno narejena ter po mnogoterih stopnicah izpeljana precej globoko doli po griču. Ondi, kjer se poti zopet zedinit, imajo — da bi jim nihče pet ne odnesel — berači svoj „hauptquartir“ ali glavno postajo. Precej izurjeni so eni v svojem poslu; da bi le res tudi molili tako na čast Mariji in za romarje, kakor taki možje večasih radi na cente obetajo. — Vedno niže in niže nas pelje pot po pusti skalnati gori navzdol, dokler nas v dnu ne pripelje v Solkan, kjer nas združi zopet z veliko cesto.

*) Ljubi bravec! Kaj več in še bolj natančnega o Sveti Gori zamoreš zvediti iz Slovenske Koledé, ki jo je za l. 1858 izdala naša družba sv. Mohora v Celovcu. Beri ondí sestavek: „Sveta Gora pri Gorici, stran 150. Pis.

Skozi Solkan pridšim se nam zdajci odgerne prostorna planota, in kolikor dalje gremo, čedalje postaja lepša, čedalje mičnejša. Na levo ugledaš ob cesti plodne poljane, nasajene po brazdah z raznimi sadnimi in murbnimi drevesi. Vinska terta spleta vence od drevesa do drevesa in rodi bogato svoj sladki sad. Z neko neizrekljivo prijetnostjo počiva oko popotnikovo na teh poljskih in sadonosnih livadah. Še krasnejša pa se ti kaže k desni cesta omejena. Med sprelepe verte, najokusnejše ograjene, obdelane in obsajene z najzlahtnejšimi cvetkami, vidiš postavljene visoke, palačam enake „ville“, ena zalša mimo druge. Skoraj neprenehoma se versté k desni te poslopja — poletne prebivališča premožnih posestnikov in mestnjanov — od Solkana do Gorice in kinčijo res kraj tako, da lepših jaz še nisem vidil v življenji. Če ktera okrajna na zemlji zasluži prilog: „rajska“, ta ga je gotova vredna. — Samostansko poslopje na Kostanjevici nam polagoma k levi zraste tako rekoč izmed vinogradov iz tal; tudi grad Goriški nam čedalje bliže kaže svoje ostarele črnkaste zidine, in prej, ko smo se nadjali, stopimo v Gorico.

„Z malega zraste veliko“, poje naš slavni Koseski. Pomen teh besed zamore se oberniti tudi na mesta in vasi. Okrog posameznih gradov, okrog posameznih hiš so se jele družiti poslopja, dokler niso izrastle poslednič, bi rekel, iz njih vasi, tergi in mesta. Gorica omenjuje se še le leta 949 po tem imenu v pismih, in sicer takrat še ko vas; vendar mora ona véliko veliko starejša biti. Postavljena namreč tako rekoč pred duri, skoz ktere so Rimljani pošiljali svoje bojne kerdela v Panonijo, Ilirijo in Norik, in skoz ktere so se tudi o preseljevanji narodov divje ljudstva v Italijo silile, morala je ona

že poprej stati. Slovensko ime njeno daje spričo Vodnikovim besedam, ki je pel:

„Od prvega tukaj stanuje moj rod,
Če vé kdo za druž'ga, naj reče odkod.“

Leta 1001 je cesar Oton III. dal polovico Gorice oglejskemu patrijarhu Janezu IV., drugo polovico, kakor tudi polovico Solkana pa friulskemu grofu Verihenu.— Poznejše, okrog leta 1120 nahajamo vpervič lastne goriške kneze v osebah bratov Majnarda in Engelberta; leta 1500 pa zadnjega, Leonarda po imenu, ktereга grobni spominek se nahaja v goriški veliki cerkvi, koščice njegove pa počivajo v Liencu na Tirolskem. Le-ta je zapustil Gorico cesarju Maksimilijanu I. in od teh dob je podložna ona slavni avstrijski hiši, ktere cesarji si pridavajo tudi naslov: „pokneženi grof goriški in gradiškanski“. Le treh zgodovinskih čert naj še omenimo. Leta 1225 nahajal se je v Gorici sv. Anton Padovanski, in je osnoval in vstanovil tukaj samostan frančiškanski; leta 1692 dne 25. junija o času oglejskega patrijarha Franca Barbara je bil sklican le-sem cerkveni zbor za to škofijo; leta 1751. dne 6. julija pa so sveti oče Benedikt XIV. s pismom „injuncta nobis“ po dolgem besedovanji med beneško ljudovlado in Avstrijo oglejsko očastvo razdvojili, iz ter njega dve viši škofiji enega reda in enake časti vtemelili, izmed kterih ste bile ena v Vidmu, druga pa po posebni ljubeznipolni skerbljivosti slavne rajne cesarice Marije Terezije v Gorici vstanovljene. Tako je tedaj podedovala Gorica čast nekđaj tako slovečega, zdaj pa v razvalinah zdihajočega Ogleja, ter postala v duhovnem oziru mati (Metropole) čveterih škofij: ljubljanske z 506.952 dušami; teržaške

z 252.309 dušami; Poreško-Puljske z 60.592 dušami in Otok-Kerške z 40.635 dušami.

Gledé politične razdelitve je Gorica poglavitno mesto severnega oddelka Primorske kronovine z lastnim deželnim zborom, ter je, na slovenski zemlji stoječe tudi pravo slovensko mesto, kakor nam spričuje njeno ime, in kteremu ne Nemeec ne Lah ni mogel s svojo tujščino popačiti pravega imena. Izmed 14 tisoč stanovnikov jih je čez polovico Slovencev, nekaj je Nemcev, drugi so Lahi in sicer eni tako prenapeti Lahoni, da bi celo mesto le preradi popolnoma svoje naredili.

V oziru na verske vstave, ljudski blagor in narodsko omiko ponositi se sme Gorica, da je prva med slovenskimi mesti, in je tudi. Imá na bližni Kostanjevici samostan frančiškanski z domačo učilnico za svoje klerike; v mestu sta samostana kapucinski in uršulinski; usmiljeni bratje oskerbujejo bolnišnico za moški, — usmiljene sestre pa ono za ženski spol. Šolske sestre, imenovane „de Notre Dame“, podučujejo v zavodu za gluho-neme in — če se ne motim — tudi v onem za zanemarjene in zapuščene otroke. Nadškofijsko semenišče odgojuje mlado duhovstvo za vse štiri primorske škofije; tudi viša gimnazija in realka, fantovska in dekliška glavna šola nahajajo se tukaj, in vendar menda še nismo vseh blagih naprav natanko našteli. — Tudi gledé narodske ravnopravnosti bi se smelo marsikako slovensko mesto v Gorico v šolo podati, naj bi se tukaj učilo spoštovati voljo svitlega cesarja, ki zagotavlja vsem narodom enake pravice. Rodoljubov slovenskih ima Gorica lepo število, in scer iskrenih rodoljubov; tega so nam priča: ondotna čitavnica, pogostni dopisi v „Novicah“, „Danici“; imenik družbe sv. Mohora' itd.

Vseh mestnih znamenitost jaz tu popisati ne vterpim, ker nisem vseh vidil in sem se tudi premalo časa v Gorici mudil; na ene kraje vendar pa le poglejmo in scer po redu, kakor sem jih jaz obhodil. — Najprej me je peljala pot do samostana frančiškanskega, ki stoji zunaj mesta na silno mikavnem homcu. Lepšega položaja nima kmalo kako poslopje, kakor je ta. Spred cerkvenih duri vgledaš Gorico razgernjeno pod seboj; — temno-začerneli grad — nekdanj dom grofov goriških, zdaj vojaška terdnjava gospoduje nad njo; — od njega k levi pa pelje pogled daleč doli proti Vipavskemu itd. — Pa tudi spred samostanskega vhoda, ki je k zapadu zasukan, vidiš k podnožju sprelepo okolico, ono namreč, skoz katero smo od Svete Gore doli prišli, in katero sem že zgoraj omenil. Toliko lepša pa se še odtod vidi, ker se vsa hkrati spregleda. Cerkev samostanska ni velika, ali lepa pa, lepa; morebiti najzalša izmed vseh dvanajsterih frančiškanskih cerkvá provincije sv. križa. Možje, ki so to mično svetišče zidali, so res zaslužili biti zapisani v zlate bukve, kajti umeli so svoje rokodelstvo popolnoma. S prekrasnimi tako imenovanimi „Stukatur-podobami“ so obok, kakor tudi stene cerkvene čez in čez okinčane in nadane. Lepšega prostora pač ni zamogla Gorica odkazati telesnim ostankom od svojih nemirnih podložnikov pregnanega in v Gorici živečega in umerlega francoskega kralja Karola X. kakor v tej sprelepi cerkvici, kjer počivajo v kapelici na epistelski strani. Ne moremo se ločiti odtod, da bi vsem popotnim živo ne priporočili, naj bi jim pridšim v Gorico ne bilo žal in preveč, potruditi se le-sem gor na ta griček — po domače imenovan na Kapeli — od koder zamorejo spregledati celo mesto, kakor tudi okolico in griče, ki krasni lepogled opasujejo.

Nazaj v mesto pridši peljem vas proti knezo-nadškofovi palači in skozi njeno vežo in dvor v okusno obdelani prostorni vert, kateri je — po posebni dobroti nadškofovi—slednjemu odpert. Tako ima tedaj Gorica v sredini svoji najlepše sprehajališče, po katerem prebivavstvo njeno med lepodišečimi cvetkami ter v senci sadnih dreves in vinskih tert šetati zamore. — Od nadškofove palače naprej nahajamo se neposredno na glavnem, triogelnem in prostornem tergu Goriškem, na „Travniku“. Mnogo vidiš tu lepih hiš in štacun, pa krasna dvastolpna cerkev sv. Ignacija — nekdanj jezuitska — ta te gotovo naj bolj zanimuje. Nekako siloma vabi človeka k sebi; nikdar pa ti tudi ne bo žal, če stopiš va-njo. Kdor se hoče hkrati prepričati, kako černo laže sedanji svet, grajaje red Jezusove družbe, ta naj gre le v eno od teh mnihov pozidano cerkev, in celo nič mu ne bo težavno, sebi pravično razsodbo narediti. Ob cerkev naslonjeni nekdanji samostan je postal vojašnica. Po dvoru njegovem, kjer je vladala nekdanj tihota in so se sprehajali mirno zamišljeni samotarci, ropočeta zdaj boben in tromba, po sobah pa, kjer so se snovali globoko-učeni spisi in razni načerti, čujejo se šale in psovke vojaške. Pa kaj se če? vsaki čas rodi svoje cvetke.

Iz „Travnika“ peljejo pota na vse strani. Mi podajmo se naprej po Rastel — ulici. Konec nje dospemo do metropolitanske cerkve, ktere vhod je nekako prikrit in nepripraven. Cerkev sama na sebi pa — posvečena sv. Hilariju — je prav lepa in velika. Bil sem v nji že dvakrat popred, pa ogledoval sem jo takrat le mimogredé. Tabart sem se pomudil v nji nekoliko dalje in se prepričal, da se pri nji svoje dni ni gledalo na stroške, ne v oziru zidanja in tudi ne v oziru malarije. Mnogo mnogo raznih podob in obrazov jo zaljša. Altarjev ima 16, hrani pa ona

tudi mnogo svetinj, ki so bile po odpravljenem oglejskem patriarhalstvu deloma v Videm, deloma sem v Gorico oddane. Lepo najdemo v „kratki povestnici Goriške nadškofije, str. 60 in 61“ *) popisano procesijo, ki je, spremljevana od vojakov regimenta „Betlehem“ prenašala 27. in 28. septembra 1753 svetinje iz Ogleja v Gorico.

Zaznamek njihov naj po večem tu sledi:

Svetinje s čeljustjo sv. Andreja aposteljna; ravno tako kip Marije Device in pa perst sv. Benedikta opata, lično v zlato povezan v leseno škatljico shranjen.

Svetinje ssv. Kvirina in Anastazije, mučencev; v kristalni škatljici spravljena.

Svetinje ssv. Gereona in tovaršev, in sv. Fortunata, velkega diakona; tudi v kristalni škatljici.

Svetinje ssv. Hermogena in Fortunata, v kristalni škatljici shranjene.

Svetinje sv. Felicite in sedmerih bratov; v kristalni škatljici hranjene.

Dve leseni škatljici, podolgasto okrogli, v katerih se mnogo manjših svetinj znajde.

Čeljust sv. Uršule, v sreberni posodi, s kristalom pokrita.

Glava sv. Agapita, mučenca, v kristalni škatljici spravljena.

Glava sv. Anastazije, v kristalni škatljici shranjena.

Svetinje ssv. Kancija in Kancijana, mučencev, v kristalni škatljici shranjene.

Lesena škatljica, ki so v nji lasje sv. Filipa Nerija in druge svetinje.

Druga lesena škatljica, v kateri je shranjena perst (zemlja), napojena s kervjo ssv. mučencev.

*) Izdala družba sv. Mohora v Celovcu l. 1853. Pis.

Altarni kamen, z zlatom vložen, v katerem so svetinje ssv. apostolov Petra in Pavla; dalje bukve, ki imajo sreberne zaklepnice.

Glava sv. Felicite, v srebru (argenteum).—Glava sv. Lavrencija, v srebru. — Glava sv. Mohora. — Glava sv. Zigismunda, kralja. — Lesena škatljica, v kateri je shranjenih nekoliko dragotin. — Dve rami (duo brachia) ssv. Mohora in Fortunata, v srebru. — Kristalna škofova palica.—Škofova palica sv. Mohora. Sreberni križ s svojim stojalom.

Še nekoliko družih manjših svetinj.

Ravno je k večernicam zvonilo, ko sem bil metropolitansko cerkev ogledal. Akoravno je bil delavnik, prižgali so vendar skoraj pri vseh altarjih sveče, kar drugej na tak dan še nisem nikjer vrazil. Ostal sem tudi jaz med službo božjo v cerkvi. Ljudi je bilo precej, molilo se je latinsko, enako tudi pelo, in scer splošno po vsi cerkvi. Edino, kar bi Gorici še želeli, je to, naj bi si preskerbela kaj boljših zvonov. Jez saj nisem nobenega zvona slišal, da bi bil debelo odmeval. — Z obiskanjem kapucinskega samostana je bil moj ogled po Gorici skončan, kar pa naj drugi nikar ne storijo. Ozrejo naj se le še tudi drugam, n. pr. v vstav gluhonemih, kjer mu, kakor iz svoje poprejšne nazočnosti v Gorici vem, radi postrežljivo razkazujejo svoje poslopje itd. — Tudi predmestja naj ogleda, kateremu dopusti čas, ker je tu in tam kaj mikavnega viditi.

Zdaj pa, dragi moj, zapustiva Gorico in vzdigniva se v duhu doli proti staremu Oglejnu, proti onemu blagemu kraju, odkoder je nam Slovencem vpervič prisijala luč sv. vere. 6 debelih ur potrebujeva do tje doli, pa nič ne dé, v duhu bova hitreje romala. — Po cesti, katero nastopiva, šlo jih je že na milijone.

Marsikaki hrabri slovenski fant je korakal po nji; zdrav je zapustil domovino svojo, pa nikdar se ne vernil več; — na bojnih poljanah talijanskih in francoskih našel je daleč od dragih svojih prezgodnji grob. Kmalo zunaj mesta prestopimo derečo Sočo. Koj unkraj mosta se odcepi stranska pot, ki pelje v vinobogate Berda, velika cesta pa spusti se za Sočo doli ven. Lepo se nam nazaj ozirajočim kaže k levi Gorica pod temno - začernelim gradom, k desni omejujejo nam pa za enbart razgled srednje-visoki griči. Podgora — kake pol ure od Gorice — je zadnja slovenska farna vas; naprej tje nahajamo se zdajci v Furlaniji. Železnica, ki derži sem prek Gorice in dalje na Laško, prestriže nam kmalo pot, naprej pa se zdaj ponižajo grički k desni in kažejo se po njih pogostne poslopja in stanovanja. Dekanatska fara Ločnik, kjer je nekđaj verli slovenski fajmošter in pisatelj Kemperle Štefan pastiroval *), gleda kmalo tje prijazno doli nas. Laškim duhovnikom se pripisuje, da so to vas pofurlanili. Ime njeno nam pové natanko, da je slovenska in da loči Slovence od Furlanov. Med murbinimi drevoredi potujemo dalje in dospemo v vas Majnico, ki je kako poldrugo uro od Gorice. Kdor ima čas, naj se potrudi tu do Soče, kjer so nek viditi ostanki starega rimskega mesta ob tej reki. — Gremo naprej in bližamo se onemu žalostnemu kraju, kateri je sprejel že marsikterega našega rojaka, ki ni hotel slušati in ubogati lepih naukov svojih roditeljev, prijatlov in učenikov. Mislimo namreč Gradiško. Že iz daljave se nam kaže nad ostale zidine nekaj odzdignjeno veliko, belo grajsko poslopje, mesto samo pa nam po večem zakriva močno terdnjavsko obzidje. Še manj pa je Gradiška viditi, ko se v neposredno njeno bližavo pride. Ostane namreč od velike ceste k levi,

in pred njo širi se košat drevored. Le za ene trenutke stopimo va-njo. Skoz začernelega obzidja dolge in široke duri pridemo najprej v dvor vojašnice, in skoz njo še le v mesto. Nikakor bi človek iz daljave ne mislil in sodil, da je Gradiška tako velika. Glavna ulica pelje naravnost doli skozi mesto, — od nje se ločijo nekatere tudi še vstran. Dve cerkvi sem kar le mimogredé malo pogledal. Ena izmed nju — menda podružna — je viditi še precej nova. Konec dolge ulice pride se do jetniškega gradú, ki stoji precej visoko. Ako se hoče do vhoda priti, treba se je vkreniti tu po poti k levi. Kmalo se najdemo na temenu terdnjavskega obzidja, ob katero butajo in pljuskaajo globoko doli peneči valovi višnjeve Šoče. — Še ene korake, in zdajci stojimo pred jetniškimi vratmi. Iz visokega poslopja vdarja nam na ušesa žalostno žvenketanje železnih verig, v ktere so vkovani nesrečni prebivavci tega obzidja. Zamogel bi bil ob bolj pozni uri v grajski dvor priti, ktereга bi bil toliko rajši vidil, ker se neki nahaja notri star, v živo skalo vsekán vodnjak. Pravijo, da so ob vojski zastran španskega nasledovanja Gradiškansko terdnjavo branili Španci pred sovražnikom. Dolgo obsezeni in stiskani niso imeli več vode, torej so kar v živo skalo vsekali vodnjak, kar nek tudi spominja v njega vsekani španski napis. To se vé — in tudi še kaj družega bi bil rad pogledal po tem žalostnem poslopji; ali ker je bilo še zgodaj na času in so bili jetniki ravno pri sv. maši in keršanskem poduku, bil bi mogel čakati najmanj pol ure; ali to mi je bilo predolgo in sem se torej odpravil koj zopet iz terdnjave.

Naprej od Gradiške nastopimo neizmerno furlansko planjavo. Vina bogate Berda ostanejo namreč vedno dalje k desni za nami gor; griči k levi pa,

ki so nam doslej zabranjevali ozir naš unkraj Soče, zaobernejo se od Zagrada hipoma doli proti Teržiču (Monfalkone). Neomejen je odslej naš pogled na vse strani. Skoraj neprestano noter doli do Ogleja prekriža tisoč in tisoč murbnih dreves ravnino v dolgih drevoredih; od debla do debla spleta vinska terta svoje vence; ali žalostno se že več let sem vjema zelenjava murbe z osuhlo terto, ktero je osmčila huda bolezen tako, kakor bi najhujša slana komaj kaj enacega storiti zamogla. Žalostno visi černo-rujavo plesnjevo grozdje obilno od tert in napolnuje serca domačinov in tujcev o pogledu z otožnimi čutili. Pa tudi še druga nadloga, bolezen svilnih červičev namreč, hudo tare nekdam tako bogato, zdaj pa najboljšega in največega pridelka oropano Furlanijo. Sploh se okoliščine priprostega naroda v teh krajih tudi o boljših časih niso mogle ravno sjajne imenovati; zakaj tu je le grajšak in plemenitnik gospodar zemljišča, kmet pa le tako rekoč njegov najemnik ter odvisen od njegove volje. Toliko vina, toliko pšenice, toliko sirka, toliko tega in unega — kakor in kolikor namreč njuna pogodba govori — daje kmet najemnine od svojega zemljišča grajščaku; če si siromak tega dostati ne upa, reče lahko posestnik: „Hajdi z Bogom s trebuhom za kruhom!“ in dá zemljo drugemu najemniku v obdelovanje. Ravno letos ima neki plemeniti Ritter na svojih posestvih v Monastiru poleg Ogleja okoli 50 parov volov, kajti prisiljen je sam obdelovati zemljišča svoje, ker mu kmetje zastran tertne in červične bolezni niso v stanu tirjatev njegovih izpolniti. — Ta odvisnost prostega naroda od svojih grajšakov je menda tudi prepregla celo Furlanijo mreži enako z najlepšimi cestami, kakor se kaj enacega komaj kje v naši carevini nahaja.

Pervi kraj za Gradiško nam je „Villose“, velika, tergu enaka farna vas. — Kmalo naprej pridemo do široke struge ogromnega hudournika Ter (Tora), ki v lepi uri popolnoma posahne, o nalivih v daljnih nebotičnih gorah gori za Vidmom pa prihrumi tako hipoma, da napolni celo, tu skoraj četert ure široko strugo s svojimi rujavkastimi valovi. Gorjé popotniku, ako ga v sredi struge hudournik nenadoma zasači; po njem je! — O manjših deževjih je torej tukaj kaj nevarno, o večih nalivih pa celo nemogoče popotovati in treba je proti Ogleju gredočim narediti velik ovinek čez Romans in Verso, ker tam gori je narejen most čez ta široki vodotoč. Kmalo naprej od Ter-a je farna vas Ruda. Imena krajev kažejo na tanko, da so bivali nekđaj v teh krajih Slovenci. — Od Rude naprej pridemo zopet v farno vas „Vila Vicentina“, in odslej bližamo se vedno bolj in bolj prestaremu Ogleju. Kmalo nam začne polagoma lezti izmed zelenih murb in nagradov černo-rujavi zvonik stare patriarhalne bazilike oglejske; — kolikor bliže smo, toliko viši prihaja. Zdaj dospemo v vas Monastir (slovenski samostan). Patriarh Popo daroval je l. 1041 ženskemu samostanu, zvanemu „extra muros Aquileae (berž ko ne v preživek) več vasi te okolice, kakor „villam ad Tertio“ (sedajni Terzo); St. Martino itd. in res nahajamo celo do časov cesarja Jožefa tu samostan. Že tukaj je viditi tam pa tam kak kos starinskega kamnja ležati; ko pa vas prekoračimo, zdajci stoji pred nami — Oglej.

Želim, predragi Slovenci! — serčno želim, da bi imelo pero moje vso zmožnost, popisati Vam žalno otožnost, ki opade seree človeško, bližajočemu se Ogleju. Ali vkljub mojim vročim željam mi je to nemogoče; zakaj mertvo pero vpodobljuje le mertve

čerke, ki niso v stanu vdihniti človeku občutke, ki ga tu prevzemajo. Kterega koli so pripeljali še koraki njegovi le-sem, vsak milo toži o tem živem grobu nekdanje slave in veličastva. — Leta 181 pred Kristusovim rojstvom po Rimljanih pozidano oglejsko mesto je postalo kmalo kupčijsko središče z ilirskimi narodi ter je zaslovelo daleč okrog. Prihajalo je vedno več, pa tudi življenje tu moglo je biti zelo mikavno, ker celo premogočnim rimskim cesarjem je služilo za začasno stanovališče. Bivali so tukaj slavni vladar Juli Cesar, cesar Oktavian s svojo ženo Livijo, cesar Marka Avreli; — ni čuda, da so ga torej „največe vseh zapadnih mest“ in „drugi Rim“ imenovali. Odlikoval se je tako po prebivavstvu — štel je čez sto tawzent duš — kakor tudi po krasnih poslopjih, zalih glediščih in mogočnih tempeljnih paganskih molikov, katerim so se stanovniki vklanjali.

Zdaj stopi z veličanskega prestola nebeškega sin božji Jezus Kristus na svet in reši s svojim terpljenjem in smertjo v satanovih sponah stokajoči rod človeški. Raduj se zlasti ti, Oglej! — že se ozira apostelj-knez sv. Peter na té; že odpravlja se sv. Marka proti tebi, in zdajci — okoli l. 42 po Kristusu — zasije že po temnih ulicah tvojih lesketajoča luč sv. evangelija. Mestjan Mohor je med prvimi, ki spoznajo „dan svojega obiskanja“; on se podá s sv. Markom v Rim, kjer apostelj Peter sam roke na-nj položi, ga z darovi sv. Duha okrepeča ter za škofa posveti. Nazaj se povernivši škof Mohor prične zdaj svoje bogoljubno delo s pravo apostolsko gorečnostjo. S svojim diakonom Fortunatom dela nevtrudljivo in pridobi čedi Kristusovi vedno več udov. Kakih dvajset let je to bogoljubno darovanje terpelo, drevo sv. Križa je bilo razprosterlo svoje

košate veje že daleč okrog po sosednih krajih in deželah, in marskaka krasna cvetka je dozorela za nebo. Ali zdaj nastopijo za kristjane žalostni časi. Grozovitni Nero, eden izmed pervakov kervoločnih grozovitnežev, začne strahovito preganjati Jezusovo vero in nje spoznovavce. Oglejski mestni poglavar Sebast, enak svojemu cesarju v hudobiji in trinoštvu ko jajce jajcu, s peklenško radostjo spolnuje okrutne povelja Neronove. Kri mučenikov obilno moči tla oglejske; med prvimi nahajamo 4 pobožne device: Evfemijo, Rotijo, Teklo in Erazmo. Tudi škofa Mohorja in njegovega pomočnika Fortunata vkonča v temni ječi meč rabeljnov; vendar to spodbode kristjane le k popolnišemu spolnoyanju naukov Kristusovih. Sedem prav pobožnih škofov je sledilo sv. Mohoru, veliko so morali storiti za vero, zakaj okoli l. 381 je bila povzdignjena oglejska cerkev v čast više škofije. Sledilo je zdaj zopet 12 nadškofov, izmed katerih prva dva, Valeriana *) in Kromacija, med število svetnikov vverstena nahajamo. Lahko nam je zapopasti, kako vneti duh je vladal o tistih časih v Ogleju; zakaj sv. Jeronim, ki je ob časih nadškofa sv. Kromacija začasno tu bival, imenuje to mesto: „Zbirališče in prebivališče angelov in prebivališče svetnikov“. Med drugimi slavnimi tukajšnjimi rojaki nahajamo tudi papeža Pija I. — Oglejski škofje pa niso skerbeli le za domače mesto, ampak pošiljali so misionarje tudi na daljne strani in kraje. Zasejali so ti v kristjanski veri visokoučeni možje nebeški

*) Sv. Valerijan je sklical l. 381 v Ogleju zoper Arijane cerkveni zbor, na kateri so bili prišli med drugimi sv. Ambrož, milanski škof; Evzebi iz Bolonije; Limen vercelski; Sabin Placenski; Abundaci, tridentinski škof itd. — Glej „Prijatla“ l. 1855, str. 317. Pis.

nauk po Insubriji, obojni Reciji, po Noriku in ostali Iliriji, in od tistega časa noter do razdeljenja imenitnega očastva gospodovali so oglejski škofje v cerkvenih zadevah po zgornji Italiji, Tirolskem, Koroškem, Kranjskem in enem delu Štajerskega. Lepo, da — sprelepo delovanje bilo je to.

Ali, — ni je pod solncem sreče popolne. Ako se je lesketal Oglej v verskem oziru ko svitla zvezda na jasnem jutru, nič manj tudi ni bil nezvest svojemu vladarju; in to mu je rodilo obilno stisek. Že puntarski Maksim ga je hotel okoli l. 235 p. K. zastran njegove zvestobe do cesarja Gordijana pokoriti*). Dolgo ga je oblegal in stiskal, pa slabo se mu je splečal njegov osvete-željni trud. Umorjen je bil namreč s sinom vred po lastnih razserdenih vojaki. Ali vse druga bila je čez dobrih 200 let pozneje. Leta 451 pridervi siloviti hunski kralj, pod imenom „šiba božja“ le predobro znani Atila, od merzle Azije svoje divje in sirove trume — ne vojakov — ampak zgolj tolovajev, požigavcev, roparjev in morivcev. Strahovitemu hudourniku enako poplakne Nemčijo in Francijo, pa v hudem boju pri Chalonu bil je od združenih Rimljanov, Frankov in Gotov verlo nabit ter nazaj v Ogrijo zapoden. Poln osvete-željnosti plane l. 452 skoz Panonijo proti Italiji, zaznamovaje povsod sled svoj z vsimi mogočimi okrutnostmi in hudobijami. Tresi se, Oglej! med drugim tudi tebi velja tabart Atilovo obiskanje. — Zastonj se je pripravljalo mesto za hrabro obrambo; zastonj se je tudi dolgo verlo vstavljalo in jako branilo, — poslednjič vendar je premagano, orožano, požgano in razdjano, da skoraj ni ostal kamen na

*) Glej g. Hicinger-jev domač Koledar za l. 1860, str. 91.

kamnu. Prebivavstvo, kar se ga ni moglo rešiti po morji, bilo je deloma pomorjeno, deloma v sužnost odpeljano. Ustno izročilo po Kranjskem o tej strahoviti dogodbi nekako pravi, da je Atila iz daljave raz visocega gradu s peklenskim hrepenenjem gledal naskok svojih satanskih druhali na Oglej. Ko pa se je posvetil prvi plamen iz premaganega in zažganega mesta, maščevaje spregovoril je nek besedo: „Vidim“; — in odtod se je začel klicati tisti kraj po tej besedi ter postal dan današni Vidim (Udine).

Bil je Oglej pozneje okoli l. 552 zopet pozidan, ali svoje prvotne mogočnosti ni dosegel nikdar več; kajti ž njim vred so rastle tudi Benetke iz mokre morske planote, in vlekle dobiček pomorskega trgovstva na-se. — Leta 592 pa so Longobardi pod svojim vojvodom Arnulfom zopet divjali v Ogleju in zlasti serdito in terdoserčno vničili vse, kar je spominjevalo na vero katoliško in rimsko cerkev.

Odslej se tako silno zaterti Oglej gledé svetne veljave ni zamogel več vzdigniti iz razvalin svojega nekdanjega blišča; kajti zgrudil se je v revno vas, polno žalostnih podertij in razvalin. S toliko večo sjajnostjo pa je bil odlikovan v oziru cerkvenega vladarstva. Sicer so si nadškofje oglejski iz začetka nekako samosvojno prisvojili čast patriarhalstva ali očastva, in so to odlikovanje Sveti Oče še le l. 607 dovolili. Bil se je namreč tačas razkrojil patriarhov sedež na dva ob enem obstoječa, v Ogleju in na otoku Gradu. Oglejecem je bil dan za očaka Janez I. od Friulskega vojvoda Gisulf-a; — Grajanom pa od sv. Očeta zvoljeni očak Kandidian. V Gradu so bili očaki do polovice petnajstega stoletja (l. 1446), o katerem času so se v Benedke preselili; vendar ne beremo nič posebnega o njih delovanji. Nasprotno pa je oglejska cerkev v poznejših časih od rimskih

papežev zadobila toliko čast, da so ji dali pervenstvo med vsemi družimi očastvi zapadnega sveta; da, — bila je celo prva za rimsko cerkevjo. Cesar Karol Veliki je o dneh sv. Pavlina patrijarha oglejskemu očastvu daroval mnogo posestev in blaga; patrijarhu Sigebardu je dal cesar Henrik IV. v last Furlanijo, Istrijo in Krajno, in tako so odslej patrijarhi tudi deželski knezi bili, dokler niso svojih dežel in oblasti po zvitih Benečanih izgubili. Nočemo tukaj obširno govoriti o mnogih žalostnih razporih med beneško ljudovlado in Avstrijo zastran Ogleja, le nasledek vsega naj povemo, kakor smo ga v tem spisu tudi že navedli: da l. 1753 je bil namreč oglejski patrijarhat razdvojen v dve nadškofiji, Videmsko in Goriško. Padla je bila zdaj zadnja čast Ogleja.

Je li čuda, da zdaj, dragi bravec, ko po tolikih preteklih stoletjih in strahovitih dogodbah stojiva pred Oglejem, — je li čuda, da ne vidiva pred seboj drugega ko revno ribčevsko vas in razvalin na kupe? Glej, tu šterlé sred njiv na pol odbiti kamniti stebri na kviško; tam služi pred hišo enaki ostanek za klop; zopet tam vidiš kos lično obdelanega kapitela i. t. d. Edino, kar je Ogleju od njegove krasote še ostalo, je ponosna in častitljiva stara bazilika, katero je okoli l. 1031 pozidal patrijarh Popo ter posvetil jo Bogu, Mariji Devici in ssv. Mohoru in Fortunatu v čast. Stoji ona koj pri vhodu k levi konec male verste revnih hiš. Podajmo se tedaj tje najpoprej. Trije vhodi vodijo skoncoma v cerkev. Pred srednjim je postavljena dolga, na kamnite stebre naslonjeno lopa. Sveta zavzema navdá človeka, ko stopi čez troje ali čvetero stopnic navzdol v velikansko cerkev, ki ponareja v svoji stavbi simbolično podolgasto podobo sv. križa. Dva stara velika kapitela, ki sta bila morebiti kdaj podslomba kakega paganskega svetišča

sta vravnana pri vhodu za koprivnika. Dva in dvajset močnih kamnitih stebrov, po vsaki strani ednajst, loči ladijo cerkevno v tri razdelke. Stranska niža razsvitljuje vsakega sedem oken. — Srednji oddelek je zelo visoko nad stranska dva povzdignjen; od vsake strani sveti va-nj po 11 oken. Cerkev vsled šege italijanskih cerkvi ni izobokana, ima pa tik pod streho kaj umetno in sprelepo izdelan ter razno po-barvan strop. Ob sredi cerkve stoji enako ko na Sveti Gori pri Gorici altar sv. Križa. Naprej gori pred cerkvenim razkrižjem ne nahajate dve mali kapelici, na vsaki strani ena. V kapelici k desni roki nahajajo se štiri velike kamnite truge, našim starim kmečkim škrinjam nekoliko podobne. V njih so nek shranjene trupla čveterih patrijarhov. Tudi v velikih dveh kapelah so viditi enake rake. Naj zalše v cerkvi pa je okroglasto pozidano, od dveh z barvano steklenino vloženih oken razsvitljeno presvetišče. Zavoljo podzemeljske kapele, ki se pod njim nahaja, odzdignjeno je visoko nad ostalo cerkevjo, ter je obdano z drago kamnito ograjo. Dvoje kamnite stopnice, po 14 na vsaki strani, peljejo od spred gor v prezbiterij, ktereга tla so z umetno vloženimi kamnički (mozaik) sprelepo vdelane. Ob steni krog altarja lično zrezljani nekdamni korarski stoli žalosti medlijo; — po njihovih lesenih zadnjih naslombah se v raznih slikah zgodovina sv. Mohorja vpodobljena nahaja; v sredi zadej za altarjem pa belo — marmeljnasti prestol nekdam slovenskih nadpastirjev — patrijarhov zapuščen stoji. — Kora cerkev nima, tedaj tudi orgelj ne! — Po vkusu talijanskem viditi so sicer v velikih stranskih kapelah podstave za dva kora (v vsaki ena); ne vem vendar, ali nista bila koj o zidanji zgotovljena, ali pa že poznej odstranjena.

V podzemeljsko kapelo pelje dvoje kamnitih stopnic. Milo zastočejo težke železne duri, ki vhoda zaklepajo; pridšega pa v podzemeljsko svetišče resni in sveti občutki navdajajo človeka, ko pomisli, da ravno na tem mestu sta bila prvi slovenski škof sv. Mohor in njegov pomočnik sv. Fortunat vječena, tu skončala pod mečem trinoškega rabeljna svoje sveto življenje ter dosegla sjajni venec mučeništva. Šestero kamnitih stebrov podpira obok te podzemeljske kapele; težko železno omrežje veže jih enega k drugemu, v sredi med njimi pa nahaja se velika štiri-oglasta železna skrinja, černo pobarvana in obilno pozlačena. Shramba je ona častitljivih ostankov (svetinj), od katerih pa je bilo, kakor smo že zgorej omenili, l. 1753 nekoliko v Gorico, nekoliko pa v Videm prenesenih. Na sprednjem koncu železne te ograje je postavljen altar, na katerem se ob raznih časih sv. maša služi. Obok in stene kapeline so kinčane s starinskimi malarijami.

Nazaj gor v cerkev pridši pogledajmo še v zakristijo, kjer se nam med drugim kažejo stare pergamentne — menda mašne — bukve. Niso tiskane ampak pisane; pa viditi je na njih, da si marsikdo odterga kakšen košček od njih listov.

Popisal sem Vam, dragi braveci! zdaj po večem velikansko cerkev, nikakor pa vam vdihniti zamogel občutkov, ki so mene v nji navdajali. Nahajal sem se pri viru, od ktereга se je stekala reka milosti božje po občirni Sloveniji, ne našel pa vendar domačina, da bi mi bil v moji materni besedi razložil, kaj je to ali uno. Tudi nemščina mi vkljub temu, da jo dobro umem in jo nekteri za edino-osrečivno imajo in cenijo, ni na tem svetem kraju nič hasnila. Mežnar — terd Furlan — jaz terd Slovenec, —

bila sva si malo drugač eden proti drugemu, ko nema. Vse je zapadlo v Ogleju tujstvu.

Stopimo zdaj iz cerkve! — Iz lope vodi nas srednjim cerkvenim durim ravno nasproti vhod v neko opuščeno poslopje, v katerem nahajaš nakupičenih mnogo raznih starinskih kamnov in podob. Stavbna oblika in slikarije po stenah dajo nam soditi, da nahajamo se v mali nekdanji cerkvi; pred njo pa znajde se okroglasta, strehe oropana in na pol razsuta lopa, vsred ktere star kamen paganov (baptisterium gentium) stoji. Po pričetni cerkveni šegi iz rezanega kamna narejen enak je šestogelnemu plitvemu vodnjaku, v ktereга dno okrog in krog stopnice derže. Šestero na pol odbitih kamnitih stebrov krog njega stoji ter svedoči, da vzdigovala se je kdaj — najberže kuplja — kot posebna strešica nad njim. Na milijone jih je bilo nekdanj tu prerojenih v zveličavni kopeli sv. kersta; o Bog daj, da vsi oni gledajo v raju Njegovo sveto obličje!

Na poldansko stran od cerkve pridši nahajamo tu zopet ležati mnogo starin; naprej tje vidimo globoko prerite tla, iz katerih se izkopavajo opeke in kamnje nekdanjih zidin. Dva debela omuljena stebra šterlita visoko iz tal; — pravijo, da na tem mestu stala je nekdanja patrijarhova palača. Čudno spreminja se ves svet! — Iz sjajne palače je postalo pusto polje.

Orjaški cerkveni zvonik nahaja se prosto stoječ na polnočni cerkveni strani. O njegovem černo-rujavem zidovji zamore se reči: da kamen v njem je od starosti okamnel. Čvetero-oglato se dviguje iz tal devet močnih stopnic ena nad drugo, in iz te menda za večno sezidane podlage vzdiguje se potem še le velikanski zvonik. 27 kamnitih stopnic derži od zunaj gori do njegovega vhoda; ko pa skoz ozke in nizke

durice v znotranje obzidje stopimo, nahajamo k zapadni steni prislonjen in postavljen drugi zidan ozi stolp, in po njegovi sredi nas pripelje po polževo izpeljanih 127 kamnitih stopnic gori do zvonišča. Pod seboj okrog in krog nekdanjega mesta ugledamo grob in zopet smo prisiljeni zaklicati: Pomilovanja vredni kraj! grozovite nevihte so divjale že nad teboj; ni čuda, da so te pomandrale v prah in pepel; mnogo tvojih prostorov pa je zagernilo sinjega morja močvirje in vselilo le-sem nezdravih zrakov in merzlice dom! — Bolj mikaven je vendar vid na daljave. Proti poldnevu dol kipi iz temnih lagunskih valov otok Barbana s slovečo božjo potjo Marijino, ktere kip so letos o veliki Gospojnici (velikem Šmarnu) patrijarh beneški z videmskim in goriškim nadškofom vred slovesno kronali. Tam doli na tem otoku je stal svoje dni lazaret oglejski.—Na desno naprej tje je otok Grad, ki nosi na svojih pičlih obalih mestice enacega imena. O časih, ko so divji narodi, zlasti Gotje in Huni vse dežele ropali in pokončevali, pozidal si je neki škof Ayguštin na tem otoku grad, da bi on in Oglejčani o sovražnih navalih ondi varno zavetje imeli. Poznejše se je ustanovila, kakor nam je že znano, ondi tudi stolica patrijarhalna. Sedaj ima Grad le navadno faro s prezalo cerkvijo, posvečeno ssv. Mohoru in Fortunatu, ki je nek ena najlepših goriške nadškofije. Nahaja se doli nek tudi še mnogo starin, ki so vredne, da se pogledajo, komur čas in okolšine to depusté. — Proti večeru se razprostirajo laške ravnine tako daleč, da stikajo se z nebesno oblo. Proti polnoči vidimo okolico Palmanovško, Gradiškansko, Videmsko in Staromeško, za katerim daleč gori silne gore v zrake kipé; — proti vzhodu za Sočo tam pusti Kras svoje goličave kaže, pa tudi še mnogo drugih krajev oko naše zanima. V slovo od te zračne višine naj navedem tu besede,

ktere so naš neumerljivi Slomšek l. 1835 pri svoji nazočnosti o ločitvi od tega kraja zapisali, rekoč: „Še enkrat iz te edine ostale visokosti starega Ogleja povzdignem v svoje domače kraje solzne oči, pre-mišljevaje, kako so hiteli svoje dni apostoljski možje prek bistre Soče za Savo in Dravo med Slovenci svete vere luč prižigat in postaviti po njih krajih izveličansko znamenje svetega križa. Bila je v Gorotanu na lepi ravnini za Dravo nad sedajnim Špitalom Tiburnija, slovito mesto, in njena škofija Oglejska hčera. Dobila je stara Emona, prednica bele Ljubljane, iz Ogleja svoje škofe; ravno tak staro Celje in Ptuj. Vsem škofijam po Primorskem, gornjem Laškem in Tirolskem, po južnih državah za široko Donavo globoko v ogersko zemljo je stara velika škofija Oglejska mati. In ko so divje ljudstva ob svojem velikem preseljevanji vse stare mesta zaterle, škofije in prve keršanske cerkve požerle, v Ogleji svete vere luč clo vgasnila ni ter je iz Ogleja zopet po naših zasutih krajih sijati jela, kakor prijazno solnce po hudem vremenu.“

Od cerkve podajmo se zdaj ogledat še ostali Oglej. K glavni cesti nazaj tje pridši gremo po nji. Kmalo se nam zasuče na desno v drugo ulico. Tukaj pridemo do lepe cerkvice sv. Antona, naprej pridemo med drugim tudi do hiše slovečega lekarničarja Zandonatti-ja, ki ima v svojem vertu mnogo starinskih kipov in podob razpostavljenih. Od lekarnice naprej pridemo na glavni terg. Tukaj so vendar ene čedne hiše viditi; le-sem priderži tudi od morja gor kanal, po katerem zarujovelj gondolierji popotne na Barbano in v Grad vozijo.

Zdaj pa poslovimo se zopet od starega Ogleja. Radi bi mu želeli ob odhodnji kaj boljših prihodnjih dni; ali tega se skoraj ni nadjati. Oglej je — izjemši spomin njegov na slavno preteklost — berž ko ne za

vselej odstopil z odra znamenitosti in zemeljske sreče. Zlasti mu preti ostati velik neprijatelj za vse prihodnje dni nezdravi zrak, ki iz bližnjih močvirij hlapi. Stanovnikom, posebno ženskam, že raz rumenkasto-zasublih obličij bereš bližnje pobratimstvo z merzlico. — In zdaj ostani, žalni Oglej, Bogu priporočen! *)

J. Levičnik.

*) Da nam pričujoča knjižica preveč ne naraste, moramo konec zanimivega popotovanja za drugi zvezek „Večernic“ odložiti.

K A Z A L O.

	Stran
1. Oče in sin	3
2. Cérkev sv. Križa pri Belaku	39
3. Ozir po goriškem in teržaškem Primorji in romanje v prestari Oglej	58

V Celovcu 1864.

Natisnila Jan. in Frid. Leon.